SOME PAGES IN THE ORIGINAL CONTAIN FLAWS AND OTHER DEFECTS WHICH APPEAR ON THE FILM

Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

రాఘవశాస్త్రి, శనగవరపు

రామరాజు : ఫాలాఫ్ విజయనగర్

కృష్ణజిల్లా, 1924

Record no. 632

Rāghavaśāstri, Śanagavarapu

Rāmarāju : phālāph Vijayanagar

Kṛṣṇajillā, 1924

Record no. 632

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

రాఘవశాస్త్రి, శనగవరపు.

రామరాజు : ఫాలాఫ్ విజయనగర్ / గ్రంథకర్త శనగవరపు రాఘవశాస్త్రిగారు.- 1. కూర్పు.- కృష్ణజిల్లా : కురుకూరి సుబ్బారావు, 1924.

iii, (1), 84 p. ; 21 cm.

Record no. 632

Rāghavaśāstri, Śanagavarapu.

Rāmarāju : phālāph Vijayanagar / granthakarta Śanagavarapu Rāghavaśāstrigāru.- 1. kūrpu.- Kṛṣṇajillā : Kurukūri Subbārāvu, 1924.

iii, (1), 84 p. ; 21 cm.

Record no. 632

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB **Date filming began:** 22 January, 2006

రామరాజు

(ఫాలాఫ్ విజయనగర్)

గ్రంథకర్త:

కనగవరపు రాఘవశాస్త్రిగారు.

ప్రకటనకర్త:

కురుకూరి సుబ్బారావు,

బుక్కు-సెల్లర్, ఏలూరు,

కృష్ణాజిల్లా.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు

BROWN MEMORIAL LIBRARY
Acc. No. 6890
Date
CUDDAPAH.

SREE RAMAKRISHNA ... PATHAKANDIR ... SREE SEETA ... VALLUR, P.O. ...

సంగీతగులో బకావళి

గ్రంథకర్త.

(చక్రావధానుల మాణిక్యశర్మగారు)

నవరసములొల్కు ముద్దులమూటగట్టు నాటకరాజము. చక్కని పార్శీకర్ణాటకమట్లతో రచియింపబడినది. యీనాటకమంతయు శృంగారరసమే. మెచ్చుటచదివిచూచిన, ఆనందమే. పుస్తకముచదువుట మొదలుపెట్టినచో సాంతముగువరకు విడువజాలరు 0-12-0

శ్రీవిజయభాస్కర నాటకము

గ్రంథకర్త

(గుమ్మలమద్ది లక్ష్మీనరసింహంగారు)

భట్టివిక్రమాదిత్యుని మనుమనిచరిత్రమంతయు నాటకముగా వ్రాయబడినది. చాలాఅద్భుతమయినప్లాటుతో వ్రాయఁబడినది.నూతనపద్ధతి ననుసరించి వ్రాయఁబడిన అరంకముల నాటకము. చక్కనిసాంగ్సుగలవు. వెల 1-0-0

గ్రామఫోను హాస్యపు పాటలు

వెల 0-6-0

వల్లూరి జగన్నాధరావుగారిచే రచియింపబడినది.

ఇందు, హాస్యరసమయినపాటలు వింత వింత పాటలు, నవ్వు పుట్టించేపాటలు, అద్భుతమయినపాటలు, మీకు యేరకముపాటలు ? వలయునన్ను ను నిండుగలవు, ఇందు 32 ముప్పయిరెండుపాటలు గలవు. ఈపాటలన్నియుచ్చట గ్రామఫోనులో పాడబడుచున్నవి ఇదవరకు కొలదిప్రతులు మాత్రమేగలవు. త్వరపడుడు.

C. P. BROWN
MEMORIAL LIBRARY
Acc. No 4670
Date
CUDDAPAH.

రామరాజు

(ఫాలాఫ్ విజయనగర్.)

చరిత్రాత్మకమైన ఐదంకముల నాటకరాజము.

గ్రంథకర్త

యద్దనపూడి పురవాస్తవ్యులగు,

బ్రహ్మశ్రీ శనగ … శాస్త్రిగారు.

SREE RAMAKRISHNA SARADA
PATHANAMANDIR, &
SREE SEETARAMACHANDRA LIBRARY.
VALLUR, P. O. CUDDAPAH DT.

ప్రకటనకర్త

కురుకూరి సుబ్బారావు,

బుక్ సెల్లర్ అండ్ పబ్లిషరు. భీమడోలు, కృష్ణాజిల్లా.

స్కేప్ అండ్ కో., లో

క. సుబ్బారాయుడు బ్రదర్సు వారివలన ముద్రింపబడియె.

1924.

(కాపీరైటు రిజిష్టర్డు)

వెల 0—12—0

శ్రీ సీతారామచంద్ర గ్రంథ భాండాగారము
వల్లూరు.

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య.
బుక్ సెల్లర్, రాజమండ్రి.

విద్యాహితుడు :— శ్రీ పోతిపల్లె వెంగన్న
గారి విరాళం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పీ ఠి క.

మహాశయులారా! యీ నాటకము విజయనగరమునకు సంబంధించినది. విజయనగరమున తుంగభద్రానదీప్రాంత్యమున హంపీవిరూపాక్షముకడనున్నది యిది విద్యారణ్య మహాస్వామిచే నిర్మింపఁబడి విద్యానగరనామమున కొంతకాలము పేర్కొనఁబడి యనంతరము బుక్కరాజు గుండరాజు మొదలయిన మహాపరాక్రమవంతులచే నిరంతర మరివిజయసాధకమహైశ్వర్యయుక్తమైయుండుటచే రానురాను విజయనగరమని పిలువఁబడుచున్నయది. ప్రస్తుతమీకథానాయకుఁడగు రామరాజు జగద్విశ్రాంతకీర్తియు మూరురాయగండేత్యాది మహాబిరుదాంకితుండును సాళువవంశపయఃపారావార రాకాసుధాకరుండును తురుష్కధాటీప్రవాహమునకడ్డకట్టయు కవిజనాశ్రయుడునగు శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌముని మేనల్లుడు; ఈతడును దక్షిణాపథమంతయు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించి విజాపుర బీదర అహమ్మద్‌నగర గోలకొండ మొదలగు మ్లేచ్ఛప్రభువుల తనచేతికీలుబొమ్మలట్లాడించినమహారాజకీయ యుక్త్యాయుక్త కార్యజ్ఞుడు బలసంపన్నుడు తుదకు మ్లేచ్ఛుల కుతంత్రమువలనవధింపబడినాడు.—ఈతనియనంతరము విజయనగరము యవనులచే హతముకావింపబడి నామమాత్రావశేషమైనది. ఈవిషయమంతయు నీనాటకమునఁ జక్కఁగ సమగ్రముగ వ్రాయఁబడినది.—

— ఇందుండుకథాంశము. —

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతర మాతని సహోదరుడగు అచ్యుతదేవరాయలు రాజ్యమేలె నాతనికొక్కకుమారుడుకలడు. తండ్రి చచ్చిపోయిన యనంతర మీబాలుడు రాజార్హుడు కానంతటి

చిన్నవయసులోనుండెను. అట్టిస్థితియందు రాజ్యమందుదు రెండుకక్షు లేర్పడెను.

1 కృష్ణదేవరాయల సవతితల్లికొడుకగు సదాశివరాయని పీఠ మెక్కించినచో మేలనెడి రామరాజుకక్ష.

2 బాలుడైనను వెంకటరాజును పీఠమెక్కించి రాజ్యముపరిపాలింపవలెనను మంత్రియగు సలకము తిమ్మయ్యకక్ష.

ఈయిరువాగులందు సామంతులందరును సలకము తిమ్మయ్య వాక్యమందేకీభవించి రప్పుడు రామరాజు తనమాటచెల్లకుండుటకు తిమ్మయ్య దురాలోచనకును వెరచి తనవశంగతమగు ఆదవనిదుర్గమునకేగెను. విజయనగరమందు సలకము తిమ్మయ్య రాజ్యకాంక్షచే బాలునికి విషముపెట్టి వధించి తానేరాజునని ప్రకటించినప్పుడే తంత్రి మెఱింగి సామంతులీతని తిరస్కరించి రామరాజును శరణువేడి రామరాజు సామంతరాజులతో సలకము తిమ్మయ్యపైనెత్తివచ్చె నప్పుడు తిమ్మయ్య వెరచి పురముగాల్చి ఆదిల్షాహాకడకరిగెను. పిమ్మట రామరాజుపురమునార్పి ప్రజారంజకముగ రాజ్యమునంతయు రామరాజ్యముగ బాలించుచుండెను.

పిదప నీసలకము తిమ్మయ్య విజాపురాధీశ్వరుండగు నాదిల్షాహకును నవాబులకందరకును నైకమత్యముగలిగించెను.

ఇంతలో రామరాజుకొడుకులలో నొకడు గతించెను.

దానికి తిమ్మయ్య తంత్రముచే నాదిలుశాహా వెడలి రామరాజు కడకరుదెంచి నన్నునీకొడుకట్లు భావింపుమని పాదములవ్రాల నాముదుకడంగీకరించినమ్మెను. సామంతులు వలదనిన వినడయ్యె.

తరువాతనవాబు లేకీభవించి రామరాజుపై ససైన్యులై యెత్తివచ్చి తాళికోటవద్ద విడిసి రివ్వార్త రామరాజువిని తానును చతురంగబలయుక్తుడై వారినెదిరించెను. ఘోరమగుయుద్ధము ప్రవర్తిల్లె నట్టి మహాయుద్ధమధ్యభాగమున ఆదిలుశాహా రామరాజునకు సహాయార్థమే తెంచుచున్నాడని తెలిపి విద్యానగర సైన్యమందుప్రవేశించి రామరాజు సైన్యమును జంప మొదలిడెను నప్పుడు శత్రుమోసము గ్రహింపలేక ఆసంకులమున హిందువుల నేకులు హతమైరింతలో నొకయేనుగబెదరి రామరాజెక్కియున్న టాంజాను నేలబడకూల్చెను. క్రిందపడిలేచు వృద్ధుడగురాజును నిజభృత్యుడగు కరానుడొకడు నిర్భీతి నిజకరవాలమున వధించెను పిదప హిందువులు పలాయితులైరి. రామరాజు సోదరుడగు వెంకటరాజీయుద్ధమునమడిసెను. మరియొక సోదరుడగు తిరుమలరాజు సదాశివరాయనితో పెనుగొండకరిగి యట కొలదిగ రాజ్యముస్థాపించుకొని సదాశివరాయనింజంపి తానురాజయ్యెను

యవనులీవిజయానంతరము విద్యానగరము ప్రవేశించి సర్వస్వమును దోచి నిరపరాధులగు ప్రజలవధించి వేధించి సర్వశూన్యము చేసి పట్టణమంతయును శ్మశానముగజేసిరి యీకథ నాటకరూపమున చరిత్రకుభిన్నముగానట్లు నా యోపికకొలది వ్రాసితిని. తప్పులున్న విజ్ఞులు క్షమింతురుగాక !

శనగవరపు రాఘవశాస్త్రి, యద్దనపూడి.

భూమిక.

పురుషులు.

రామరాజు — కథానాయకుఁడు.

వెంకటాద్రి — రామరాజు సహోదరుఁడు

తిరుమలనాయకుఁడు — రామరాజు సహోదరుఁడు

జరవరనాయకుఁడు గోపానాయకుఁడు తిమ్మప్పనాయకుఁడు చిన్నప్పనాయకుఁడు	విజయనగర సామంతప్రభువులు

సలకము తిమ్మయ్య — మంత్రి

ఆరీ ఆదిల్షాహా — విజాపురసుల్తాను

బరీద్ శాహా — బీదరుసుల్తాను

నిజాంశాహా. — అహమ్మద్ నగరసుల్తాను

కుతుబ్ శాహా — గోలకొండనవాబు

సదాశివరాయలు — విజయనగరప్రభువు.

పఠాణి — రామరాజుభృత్యుఁడు

(సందర్భానుసారముగఁ గొందరుచారులు ప్రవేశింతురు)

స్త్రీలు

తిరుమలాంబ — రామరాజుభార్య

ఆషాభి — ఒక మ్లేచ్ఛవనిత

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

రామరాజు.

(ఫాల్ ఆఫ్ విజయనగర్)

ప్రథమాంకము.

నాంది.

ఉ. ఎవ్వనిరాజ్యగౌరవము నిప్పటికేనియు "రామరాజ్యమం"
చువ్విళులూరుచుందురి జను "లుత్తది దుష్టుల ప్రాణమానముల్"
యివ్వసుధేశుపుట్టుక "నికెందు ననత్యభయంబు లేదటం
చెవ్వనిగొల్తు" రట్టిపరమేశ్వరు "రాఘవు" నాత్మనెంచెదన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు ప్రవేశించి పుష్పాంజలింజల్లి.)

సూత్ర — ఆర్యులారా!

చ. శనగవరాన్వయుండు బుధసత్తములందున భక్తిఁగల్గు వాఁ
డనుపమబుద్ధి వాఁ జలమాయాఖ్యుని పుత్రుఁడు రాఘవాభిధుం
డినశశితారకంబుగ మహీస్థలిఁ దారచియించె నాటకా
ఖ్యను దగ "రామరాజు" చరితాంశము తద్ఘనరాజ్యనాశమున్.

రసికులగుట నిందుండు నెరసుల క్షీరమరాళన్యాయంబునఁ బోఁద్రోలి

కర్ణాటకరాజ్య మెట్లు మ్లేచ్ఛులపాలఁబడి కృశించియే యిప్పటికి విజయనగరము నామమాత్రావశిష్టమై భయంకరమై తోఁచుచున్నది తచ్చరిత్ర మీప్రదర్శనమునఁ గాంచెదరు గాక.

(నిష్క్రమించును.)

(ఆదవాని దుర్గములో నొకమందిరము. రామరాజు, వెంకటరాజు నుపవిష్టులై.)

రామ—తమ్ముఁడా! వెంకటరాజా! నిజభుజవీర్యవశీకృతదిగంతరుండగు శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముని యశశ్చంద్రికావిరాజితమగు నీకర్ణాటకరాజ్యలక్ష్మి కింతముప్పుగల్గునని తలంచనైతిని. చూడు.

ఉ. అంచితసత్త్వులైన నృపులాహవమందున రక్తధారల
ర్పించి చరించ, సర్వముభరించుచు ధీరతఁ గృష్ణరాయఁడా
ర్జించిన కోటలెన్నియొ హరించిరి మ్లేచ్ఛులు కీర్తినెంతయోఁ
గాంచిన "రాయచూరు, ముదగల్లు" స్మరించిన గుండెవ్రీలెడిన్.

అయ్యో! లక్షలకొలది హిందువుల ప్రాణము లర్పించి సాధించి కీర్తిఁ గాంచిన నారెండుదుర్గము లెన్నటికైన మఱపునకు వచ్చునా? (విచారించును.)

వెంక—అన్నా! వగచినఁ బ్రయోజనమేమి—

ఉ. "అంతటివార మింతటిమహాత్ముల మంచని" కారులాడుచుఁ
గంతులువైవలేదె మనకైవసమాయని యాటలూరి సా
మంతులు "గెల్తు నేనని ప్రమాణముఁ జేయఁడె" తిమ్మరాజు దు
ర్దాంతుడు వాఁడెయింతటివృథా పరిరక్షకుఁడయ్యె నక్కటా.

రామ—"సలకము తిమ్మయ్య" నామము వినినంత నాయొడలుడుకుచున్నది— వాని మాయావాగురులంబడి సామంతరాజు లించుకయు గ్రహింపరు కదా? తమ్ముఁడా! యీనాఁడేటికో మనసుమనసులో

లేకుండెను— పరాక్రమ దుర్నిరీక్ష్య ప్రతాపవంతుఁడగు సదాశివరాయని రాజ్యాభిషిక్తునిఁగఁ జేయుదమనిన, దురాలోచనగల తిమ్మయ్య, వలదని నొడివి సైన్యములెల్లఁ దనయొడిలో వైచికొని బాలుఁడగు వెంకటరాజును పీఠమెక్కించి సర్వాధికారము వహించి పరిపాలింపవలయునని యుద్దేశించి యింతఁ జేయుచున్నాఁడు. అయ్యో! అచ్యుతదేవరాయనియనంతర మీవిజయనగరరాజ్య మెట్టిస్థితికి పాలయ్యె మనకీయాదవనిదుర్గమే నివాసమయ్యె. కటకటా! బాలుఁడును, బావమఱఁదియు, తండ్రిలేనిబిడ్డయు నగు వెంకటరాయనిఁ జూచివచ్చుటకైన నోచుకొననైతినికదా? మామగారిల్లనుమాటయే కలవయ్యెనే? శ్రీకృష్ణరాయని పుత్రిక నొసఁగిన సంబంధ మచ్యుతదేవరాయని పటికించుక నిలిచిన దిప్పుడు రాకపోకడలకే నోచుకొనలేదు—ఆహా! కాలమహిమ—

ఉ. బాలిసుఁడైన తిమ్మనరపాలుని చేష్టల నుక్కుఁ దక్కి యి
ట్లాలము సేయ నోడి యవశాళి హసింపగ, లేనిపోనిక
య్యాలకు కాలుద్రవ్వెడి దురాత్ములఁ గంటివి భారతాంబ! దు
ష్కాలము చేతఁ జిక్కితివిగా? యిటునీవును మమ్ముబోలె హా.

(తలవంకించి) యేది యెట్లున్నను వెంకటరాయని కెట్టి సంకటమును కలుగకుండినచో, కీడులో మేలు—

వెం—దుర్మార్గుఁడగువాఁడెట్టి కృత్యమునకైన లొంగడు.

రామ—అట్లేని సామంతరాజులు మనకెట్లు నశంకరులగుదురు? సైనికులు మనమాటల నెట్లంగీకరింతురు? వారి మనంబుల తిమ్మయ్య మాయావాగురు లాపాదమస్తకపర్యంతము విషముంబోలె యాపాదించి మైకము కలుగ జేసినదికదా? కర్తవ్యమెట్లు?

వెంక—సుల్తానుల నేకీభవింపఁజేసిరి. మనము వారలలో బ్రవేశించి—

రామ—కొంపకు చిచ్చుఁబెట్టుకొనుటయే. ఎంతవెఱ్ఱి. పృథ్వీరాజుపైఁ గినిసి తానొక్కరుఁడు జయింపనోడి మహమ్మద్ఘోరీ సహాయము పేక్షించిన జయచంద్రుని గతి నెఱుఁగవా? యిది సమంజసమగుత్రోవగాదు—విజాపురాధీశ్వరుండగు ఆదిల్శాహా మాత్రము మనకు కొంచె ముపకారియట్లు తెలియుచున్నది.

(సేవకుడు—ప్రవేశించి) సేవ దేవా! గూఢచారులు దర్శనార్థ మేతెంచిరి. సెలవైన—

రామ—త్వరగఁ బ్రవేశ పెట్టుము—సరియే యిదికొంత మేలు.

(గూఢచారులు ప్రవేశము)

1 చారు—మహారాజా! నమస్కారము.

రామ—విశేషము లేమి?

2 చారు—ఆర్యా! సలకము తిమ్మయ్యకును సామంత ప్రభువులకును కొంచె మాంతఃకలహములు కలిగినవని వదంతి. ఎప్పటియట్లూడిగములఁ జేయుచునే యున్నారు—

రామ—అంతఃకలహములకు కారణమేమి?

1 చారు—భామినీసుల్తానులకును వానికిని లోలోపల వేగులు జరుగుచున్నవట.

రామ—(తనలో) అనుకొన్నంతయైనది—(ప్ర) ఇదెట్లు గ్రహింపఁగలిగిరి?

2 చారు—మహమ్మదీయులకు కొండఱకు కోటలో నిరాటంక ప్రవేశమువలన.

రామ—కోటలోనికి ప్రవేశమే ?

1 చారు—వారలకును సలకము తిమ్మరాజునకును రహస్యభవనమున నేవియో కొన్ని ప్రసంగములు జరుగుచుండ—

రామ—మహమ్మదీయు లెవరి యనుచరులో గ్రహింపఁగలిగితిరా?

1 చారు—తెలియదు. విశేషము లీయుత్తరమున గ్రహింపుఁడు—(ఇచ్చును.)

రామ—(అందికొనిచూచి) సరియే. మీరింకేయే చోటుల కరిగితిరి.

2 చారు—ఆదిల్శాహా రాష్ట్రమున మనపై రాజునకు ప్రేమ కలదని జనులాడుకొనుచుండిరి నిజాం రాష్ట్రమున కుతుబ్షా ప్రవర్తనము మనకు వ్యతిరిక్తసన్నాహము. సైన్యమంత బలిష్ఠముకాదు. నవాబునకేమాత్రమైనఁ నైకమత్యము లేదని తెలియుచున్నది—ఇదియే మాయెఱింగిన తెఱంగు—

రామ—పొండు—(గూఢచారులు నిష్క్రమింతురు.)

రామ—తమ్ముఁడా! మనమేపనిచేయుటకైన నిదిసకాలమని భట్టువ్రాసినాఁడు—స్వల్పసైన్యముఁగల మనమేపనిచేయఁగలము—క్రమమున నొక్కొక దుర్గమాక్రమించుట కిది సకాలమా? సామంతుల ప్రోత్సహించి విడదీయుటకు సకాలమా? ఆదిల్శాహా సహాయమపేక్షించుటకు సకాలమా?

వెం—అన్నా! ప్రస్తుతము పేక్షించినచో మేలగునేమో—

గీ. ప్రజలకు హితంబుఁగోరి శౌర్యమూనఁబోరి
యవనుల వధించుటర్హమై యలరుగాక
లేనిపోని వైరంబులఁ బూని స్వకుల
నాశనముఁ జేయుపని మేలనంగఁదగునె.

రామ—తన పెరటియందుఁ బెరగినను ముండ్లచెట్టు నెవ్వఁడు సమూలముగఁ బెరకివైవఁడు? దుష్టుఁడగు సలకము తిమ్మయ్య నయ్యాధి

సత్యభ్రష్టునిగావించవనిచో విజయనగరరాజ్యము వినాశనమగుట కెట్టి సందియమును లేదు—

ఆ. వె. జెముడుమ్రాఁక మొదటఁ జిన్నదైన వ
ధించకున్న నాక్రమించు నేల
విసముకొంచెమైన వెసశరీరం బెల్లఁ
బ్రాకి ప్రాణములను బాపు కాదె.

దుష్టులయెడ నెట్టియుపేక్షయు కూడదు. నీవు సమస్తసైన్యముల నాయత్తపరుపుము. మనదండయాత్ర మొదట విజయనగరముపై నిష్కంటకముగ వెడలుఁగాక—మనయం దెప్పటికి లోపముండరాదు—సామంతప్రభువులకీ విషయముఁ దెలుపుటయు, మనకేవరేని సాయమే తెంచినచోఁ గైకొనుటయు ననుష్ఠేయములు.

వెంక—చిత్తమట్లే (తెరలోకలకలము.)

రామ—(విని) యిదేమికలకలము? ఓరీ యెవఁడురా, అక్కడ.

సేవ—(ప్రవే) అయ్యా! విజయనగర సామంతప్రభువు లేతెంచియున్నారు.

రామ—(తనలో) కారణమేమి? దురుద్దేశమించుకయు నుండదు. నామాటలానాఁడు తిరస్కరించినను, నిజము నిలకడపై తెలిసియుండకపోదు—దురాగతమేదియో సంభవించియుండును—(ప్ర) సన్నాహమెట్లున్నది?

సేవ—సైన్యరహితులును, ఆయుధమాత్ర ద్వితీయులును.

రామ—త్వరగఁ బ్రవేశపెట్టుము—

సేవ—చిత్తము (నిష్క్రమించును)

(తిమ్మప్పనాయకుడు గోపానాయకుఁడు—నరవరనాయకుఁడు.

చిన్నప్పనాయకుఁడు.)

(రామరాజెదురేగుట అన్యోన్యవందనములు ననంతర

ముపవిష్టులగుట)

రామ—ప్రభువులారా! మీమీసైన్యములకును కోటలకును మహమ్మదీయుల వలన నెట్టిసంకటములును కలుగవుకదా?

సీ. కొండవీడును పెనుగొండకున్గిరియునా
నందమే తిమ్మప్పనాధనీకు
విద్యానగరరాజ్య విభవసామ్రాజ్యము
క్షేమమే నరవరస్వామినాధ
మెచ్చనైదగిన మీకొచ్చిదేశంబెల్ల
హాయియే యొప్పుచిన్నప్పనాధ
సకలభాహాప్రౌఢిఁ జతురుండవగుటేల
నామయం బేగోపనాధనీకు

గీ. సర్వసామంతమకుట భాస్వద్వినూత్న
రత్నదీధితిపాద విరాజితుండు
విభవజితపురుహూతుండు విజయనగర
పాలభానుండు క్షేమమే ప్రభువులార!

ఏమి పలుకరు, సాళువవంశపయఃపారావార రాకాసుధాకరుండును, అచ్యుతదేవరాయల కొరసుండును నాకు ముద్దులబావమరదియునగు వెంకటరాజునకు సేమమేకదా?

గోప—హా—రామరాజా! యింకను వెంకటరాజునకు సేమమడుగుచుంటివా?

సీ, మృదువులై బాల్యసంపద తేటనీటులై
గిల్లఁబాల్గారు చెక్కిళ్ళవాఁడు

చిరునవ్వు వెన్నెలల్ గరముదీపింపంగఁ
గలకలలాడు మొగంబువాఁడు
విచ్చినతామర విరులసరకుఁగొనని
తళతళలాడు నేత్రములవాఁడు
బాలుఁడైనను జగవారిగుండెల జల
జలమునిపించు రాజసమువాఁడు

ఆ. వె. ముద్దుమాటల నెల్లరమోదవార్ధిఁ
దేల్చివైచెడివాఁడు నిందితుఁడు కాఁడు
పటిమమించెడి నాజానుబాహువులవి
రాజిలెడివాఁడు వెంకటరాజు లేఁడు.

రామ—హా—హా—యిదేమి—వెంకటరాజు—లేఁడా? ఇక్లేల?

నర—మ—కసుమాలంబగు నీచవర్తన మమ్ముఁ గాఁగించి రాజ్యార్థమై
వ్యసనంబున్ గొని పర్వమీఁద్చికొన భావంబందెయోచించిదో
ర్వ్యసరత్వంబునఁ గూల్పఁజాలక భయోద్రేకంబునన్ గుందిదా
విసమ్ముఁ బెట్టి వధించె బాలుని మహోర్విన్ తిమ్మఁడత్యుగ్రుఁడై.

రామ—హా! మఱదీ! వెంకటరాజా! (కనులుమూసికొనును)

తిమ్మ—రామరాజేంద్రా!

ఉ. పాపులమేము నీపలుకు బాటిగ నెంచక దుష్టుఁడైనయా
భూపునిమాయవాగురుల బోఁడిమినీగతిఁ దెచ్చుకొంటిమా
పావనిఁ గోలుపోతిమి నృపాలురలో తలయెత్తలేక నే
పాపునఁ జేరినార మెటుపాలనఁ జేసెదవో నృపాగ్రణీ?

రామ—అయ్యో! యిట్టి దుస్తంత్రమునవధింపఁ బనుదువని కలనైనదలంపనైతినే. కుమారా! రూపజితమారా

ఉ. కూటికిలేకనే వరులకొల్వకుఁ జేరితినన్న వాక్యమి
ట్లేటికటంచు రోషమున నేఁడిచివచ్చితి యాదవానికో

హాటకతుల్యరూప! సుగుణాఢ్య! సురాంతనిరింతిబింతలో
నాఁటి య[illegible]తరం బమరనాయకు పీఠము నెక్కఁబోయితే.

నీవు లేని విజయనగరమేల నష్టైశ్వర్యయుక్తముగు రాజ్యభోగమేల? ధర్మసంస్థాపనానియుక్తంబగు దానాదికత్యాగంబేల? ఈప్రపంచముపై యనురాగంబేల? హా! మఱఁది! వెంకటరాజా!

ఉ. సూరెమసంగినట్లు కసుమాలపువృత్తికిలొంగి సుమ్ముఁదూ
ర్వారుగఁబట్టడే విజయరాజ్యము సర్వము తిమ్మరాజు నా
నారభసంబుగా దోఁకొ జనంబులమానసము ల్ధరిత్రి నే
వీరిఁడినైతి నెట్టులరివీరుల నోర్చెదఁ గీర్తిఁగాంచెదన్

వెంక—అన్నయ్యా! సర్వజ్ఞుండవగు నీవిట్లు విచారంబుఁబూని నెట్లు? ముష్కరతురుష్కధాటీప్రవాహంబునాపు టెట్లు? హిందూ రాజ్యస్థాపనావిషయైకదత్తులమగు టెట్లు? విషపరిత్యక్తప్రాణుండగు వెంకటరాజువిషయమై విచారింపకుఁడు. అనాథలై తెరవరయలేక కర్తవ్యతామూఢులైన యీసామంతులకేదియేని ధైర్యోపదేశ మొసర్పుఁడు—దుర్మార్గుఁడగు తిమ్మరాజును వధింపుఁడు—బాలునియాత్మకించుకశాంతిఁ జెందు నుపాయమాలోచింపుఁడు.

శా. క్రూరాత్ముండగు తిమ్మరాజును రణక్షోణిన్ బడన్ గూల్చి పా
పారంభుల్యవనాళిశీర్షములనార్యావర్తదేశాంగనా
హారంబుల్రచించి భారతుల యాహారావముల్మాన్చి నీ
యీరాజ్యంబుసమస్తమేలుకొను మిక్లేలామదిన్ గుందగాన్

ముందుసాళువవంశాంకురవిచ్ఛేదనాపాటవకుతారుండగు తిమ్మరాజువధ కర్తవ్యము. లెమ్మాలసింపకుము—నీయాజ్ఞకై నిరీక్షించుచునీసామంతరాజులకించుక నాజ్ఞనొసంగదవేని—

ఉ. ఏమగునో విషంబుల మహీస్థలిఁగూల్చెడి బాలఘాతుకుం
డేమగునో పతివ్రతల నెల్లదహించెడి మ్లేచ్ఛకేలలిం

కేమగునో స్వదేశమునకే వెనరేసెడిమూఢబుద్ధి నీ
వే మదినచ్చెరుంబడెద వెంతయు మెచ్చి పొగడ్తలిచ్చుచున్

అన్నయ్యా! యూరడిల్లుము.

రామ——తమ్ముఁడా!

చ. కలకలలాడు బాలుని మొగంబుగనుంగొనఁజాలనంచు లో
బడలెద తండ్రిలేని పసిపాపనికీదురవస్థవచ్చెనం
చులికెద సాళ్వవంశము విశుద్ధము నాశనమయ్యెనంచు నే
కలఁగెద సర్వమున్విషమఁగాఁదగునంచును బల్కెదర్జుమీ.

నర——(అప) ఈయనఘునిమన సూరడిల్లునట్లు తోచదు. కావున నెట్లైనిశౌర్యరసోద్రేకునిగనొనర్పవలయు. వెంకటరాయా! నీవే సమర్థుఁడవు. "వజ్రింవజ్రేణభిద్యతే" నీవు పూనుకొనకున్ననెట్లు?

వెం——అన్నా! వైరులవధించి తత్పవిత్రరక్తమున వెంకటరాజునకు తర్పణవిధిజరిపి పిదప ప్రపంచము నిష్కంటకమొనర్చి నీవన్నట్లు సర్వమును బరిత్యజింపుట తగుఁగాక. ఇట్లధీరోచితంబులగుపల్కులుఁబల్కుటతగునా? పరాక్రమవంతులు "భావమఱిదినిజంపినపగతునేమియుఁజేయఁజాలక యనాథయట్లు రామరాజూరకున్నాఁడను నపయశస్సు భరింపసాధ్యమా? నీకయ్యరివిషయమై భయముదయించిన (అర్థోక్తి)

రామ——ఆ! తమ్ముఁడా! పరాక్రమహర్యక్షుండగు రామరాజు నంతటియధమాధముఁడట్లు తలంచితివా?

ఉ. ఘోరతరాహవస్థలినిఁ గూల్చుటొ లేకరిచేతగూలుటో
భారతవంశజాతుని స్వభావము నన్నిటులాడ జెల్లునే
క్రూరుని వాని దుర్భరవిఘూర్ణితమధ్యనఖడ్గధారకున్
బారణజేసియే పృథివిఁ బాలనజేయుటొ బాయుటో యగున్

(అందరు) జయము రామరాజా? జయము రామరాజా.

రామ——ఓవీరవరులారా!

ఉ. లెండిక మీపరాక్రమశిలీముఖసంతతుల నూరకొంపు పా
పుండగు తిమ్మరాజుపయిఁ బోవుడు జీరుఁడు శూన్యమధ్యమా
ర్తాండుని కేవ్ర సర్వము యధాయథలైజనుఁగాక రామరా
జుండెభయంబునీకుడు మహాబాద్ధతి భారము నే వహించెదన్.

తత్క్షణము విజయనగరమునకు సర్వసైన్యముల సంసిద్ధముఁజేయుము. వెంకటరాజా! నేనే సేనానినై ముందునడచెద——వైరినడఁచెద——

వెం——ధన్యులమైతిమి. రేపే ప్రయాణమని చాటఁబంపెద——

(లోపలఘంటాధ్వని)

వెం——వేళయైనది. ఘంటారావము వినవయ్యెడి. పోయి భోజనానంతరము సర్వసన్నాహమొనర్చెదను.

(తెరపడును)

(2 వ రంగము-విజయనగరమందలికోటలో నొకభాగము——సలకము తిమ్మయ్య ప్రవేశము.)

సలకము తిమ్మయ్య——హా! నాప్రయత్నము లన్నియు నిష్ఫలములైనవి. రామరాజునకు సామంతులకును నిష్కారణవైరముఁగూర్చితిని. సైనికులనెల్లర నావడిలోవైచుకొంటిని. ప్రపంచమంతయు నువ్వెత్తుగ కబళింపఁజాలు సుల్తానుల నావశంగతులఁగావించుకొనుప్రయత్నముల సల్పుచుంటిని. వారలన్యోన్యద్వేషయుక్తులగు నప్పుడేకీభవింపఁజేసితిని. క్రూరకృత్యమనియు జంకక పసిపాపనికుత్తుక విసముఁబోసి వధించితిని. నేనేరాజునని ప్రకటించితిని-పగరహసించితిని-హితుల మెప్పించితిని-సంతసించితిని.——అయ్యో!! నాదురుద్యోగములన్నియు నెంతలో సమకూరి నన్నానందవార్ధి నోలలాడించెనో——

ఇప్పుడప్పాపఫలమంతజవముననన్వధింపఁబోవుచున్నది. కర్తవ్యమెట్లు?

సీ. సామంతులెల్లరుఁ జని రామరాజు పా
దంబులపైవ్రాలఁ దలఁచుటేల?
పూర్వవైరమునెంచఁబోక ప్రేమభరంబు
ముంచవారలనాదరించ నేల ?
సర్వసైన్యంబుల సమకూర్చుకొనిరణా
వనికిసిద్ధంబయి వచ్చుటేల ?
ఒకఁడైననామాట నొప్పకవైరులం
జేరనైనాతల మీఱ నేల ?
గీ. కాలమిటు పాశమైనాడు కంఠసీమ
జుట్టుకొనియాడ్చుచున్నది సురపురముకు
పాపఫలమిట్టులనుభవ భావమయ్యె
వగచినఁబ్రయోజనంబు లవంబుగలదె.

హా! హా! మృత్యుదేవతా! నన్వరింపనేతెంచితివా ? గడియక్రింద విజయనగరసామ్రాజ్యపరిపాలనాదక్షుఁడనని యువ్విళ్లూరుచుంటినే-యింతలోనింతచేటులమూడవలయు-అయ్యో ! నేనవ్వారల చేఁజిక్కిన కత్తికొక్కకండగ దినమునకొక్కయవయవముగ వధింపకుందురా ? ఛీ! ఛీ! దుర్మార్గులగు వారిచేనేల మృతిగాంచవలయు! చిత్తసన్యాసంబున నింద్రియములబంధించి ప్రాణాయామమున మహాయోగీంద్రులమార్గమవలంబించెదఁగాక-(ఆలో)ఛీ! యిదేటి వెఱ్ఱి"జీవన్భద్రాణిపశ్యతి"యనునట్లు బ్రతికియున్నచో నేనాటికైనఁ గష్టములు గట్టెక్కి-సుఖపడు యోగముండిన భార్యాపుత్రాదులతో యథేచ్ఛముగా కాలముగడుపవచ్చు నిష్కారణముగఁ బ్రాణములవదల నేల? రహస్యమార్గమున నాకున్న సర్వస్వమునుఁ గైకొని కుటుంబయుక్తుఁడనై బీజపురమునకఱిగి సుల్తాను నాశ్రయించి విజయనగరముగుట్టుమట్టులఁ జెప్పి నా వైరుల మదమడంచె

ద—సుఖించెద. (చిటికవైచుచు) బీజపూర్ సుల్తానంతటివాఁడు చేతిలోనున్న యిప్పుడు యీక్షణమున- విజయనగరవిధ్వంసము—మెప్పుడోయననేల నాకన్యులసహాయమేల ?

గీ. పూర్వమొకకోతి లంకను బూదిఁజేసె
నిపుడుతన్నామమే వహియించినాఁడ
నగుటవిద్యాపురంబు వినాశనంబు
జేతునొకరెండు కొఱవులఁజేతఁబూని. (చిటికెలువైచి)

కుమారా !

(కుమారుఁడు ప్రవేశించి)

కుమా—తండ్రీ! యాజ్ఞయేమి ?

తిమ్మ—మనగూఢచారులనిరువురంగొని మీయమ్మతో మనకున్న సర్వస్వమును రెండుగుఱ్ఱములపైనునిచికొని మన పెరటినను సరించినగూఢమార్గమున బిజాపురమునకరుగుడు—సర్వమును గోప్యము-

కుమా—నాకు చెప్పవలయునా ? విషయమింతకుముందెబోధమైనది. సర్వసన్నాహముఁ జేసితిని. మీరు త్వరలో కలియరావలయును.

తిమ్మ—తుంగభద్రానదిదాటకముందే— ఇదిగో ప్రొయిలోనికొఱవుల రెండుదెచ్చియిమ్ము-యీయాశేషమునిర్వర్తించుకొందు.

కుమా—(తెచ్చియిచ్చి) జాగ్రతగా ప్రవర్తింపుడు-

తిమ్మ—(గైకొని) భేష్ భేష్ హనుమంతా-ధీమంతా-బుద్ధిమంతా—రమ్ము. నాయందావేశింపుము. క్షణంబున విజయనగరము ముటడింపుము. ఓయీ రామరాజా !

ఉ. నేఁడిటు లెత్తివచ్చితివి నిశ్చయబుద్ధివధింపనన్ను నీ
కోఁడితినన్న దుర్యశ మహో భరియింపగ నేలనేను నా
పోఁడిమిఁజూడు మియ్యనలభూమిక నెత్తితి సర్వశూన్యమా
బూడిద మేనఁబూసికొని పొమ్ము యథేచ్ఛగ యాదవానికిన్

నాపైఁగత్తిఁగట్టి రామరాజునకుసాయపడు దురాత్ములగు సైనికులారా! పౌరులారా!

గీ. ధనకనకవస్తువాహనతతిని సుత స
తీసబాంధవ యుక్తులై తీరరాని
పావకజ్వాలలందున భస్మమైన
శించి నల్లులవలె మాఁడి చెల్లిపొండు

ఆదినాయా దేశము—

(హారాహా రాహా రాహా రాహా రాహా రాహారా) (అనిపాడును.)

జేయ్‌భద్రకాళీ—(కాల్చుచు నిష్క్రమించును)

(తెరలో) హా! ఇదేమి మహాగ్నికీలలు! ఓవిజయనగరవాస్తవ్యులారా!

గీ. కొటివిదయ్యంబుఁబోలె దిక్కులమహాగ్ని
రేపి దహియింపుచుండె నీపాపియెవఁడొ
రక్షకుఁడు లేమి సర్వమార్తానినాద
మాపఁబడుసాధనను మెందుదోపదకట.

మెచ్చటికైనఁబరువెత్తుఁడు. చేతనైన నుదకముఁగుమ్మరింపుఁడు—మీమీ ధనగోపశుసతీసుతుల ప్రాణముల రక్షింపుఁడు—

(విజయనగర పరిసరారణ్యము. రామరాజాదులు ప్రవేశము.)

రామ—మిత్రులారా!

మ. చోరబారన్ నిదురించు బాలుని గతాసున్ జేసి నిశ్చింతరా
జ్యరమానందముఁజెంద నెంచె గద కట్టా దుష్టుఁడాతిమ్మఁడే

నరపాలుండుసహించుదీనివిని మన్నప్రజ్ఞుఁడో వానిదు
శ్శిరమున్ గోయక నేలగూల్పక యశశ్శ్రీఁబొందక వ్వారిగాన్

నర—రామరాజేంద్రా! సర్వసైన్యములును వానిస్వాధీనమందుండుటఁజేసి మాకేపనికిని యదను దొరకినది కాదు. మొట్టమొదట బాలుని వధించిన పాపాత్ముని జాడయే యెరుంగ లేకుంటిమి "తిమ్మఁడో, పైకిమాతోఁగలసి వగర్చుచు తుదకు నరాజకమగు విజయనగరమును నేనే, పాలింపవలసివచ్చినదికదా యనితనమనోభావమును తగునట్లు జతపరచె. మాకుకొంచెము సందియముగనుండునంత వాఁడెండోజనియె నప్పుడు విశ్రాంతిగ మేమాలోచించితి మంతలో విషప్రయోగము జేసినవాని రెండవమహారాజవానుగ్రహించి మాకడకీడ్చుకొనివచ్చె వానినోట సర్వమును విశదమయ్యె ననంతర మాతనివధింతమన్న సైన్యసహాయుఁడగు నాతనిప్రస్తుత మెదిరింపనోడి దుఃఖమున కర్తవ్యతామూఢులమై నీకడకరుదెంచితిమి. లేకున్నచో,

గీ. పట్టివధియించినట్టి యాపాపకర్ము
బట్టివధియింపకుందుమె పామరులమె
శౌర్యమేకాలిపోయెనె సైన్యహీను
లమగుట నేమిజేయఁజాలమియెగాక.

మాయందింతయు దోషంబులేదు.

రామ—కాలమిారీతి మార్పుఁజెందుచుండ మాకట్టిబుద్ధియేల జనించును? నలహరిశ్చంద్రాది భూపతులనేకు లీకాలభ్రమణము నతిక్రమింపఁజాలకకదా, కట్టడిపాట్లకులోనైరి. సర్వసర్వంసహా పరిపాలనాదక్షుఁడును, విజయనగర సామ్రాజ్యోద్ధరణమునకు కూకటివేరును—పరవీరులగుండెలలో శూలమ్మును, మిత్రులకుఁదలలోని నాల్కయు నగు తిమ్మరుసునంతవాని నేత్రములఁ గృష్ణరాయనిచేఁ బెరికినేయించినది—హా-ఆసుగుణాత్ముఁడు మాకై అస్థిమాంసములఁ బరిత్యజించి యీస

గరము మ్లేచ్ఛులవాతఁబడకుండఁ గాపాడి యిప్పుడు బృహస్పతికి విద్యలు నేర్పనరిగినట్లు, స్వర్గపురమందున్న వాఁడమ్మహానీయుఁడే జీవించియుండిన నీరాజ్యమున కింతటి చేటువాటిల్లునా?

శా. రాజ్యంబెల్లనుమంత్రిహస్తగతమై రాజిల్లునామంత్రిస
ద్రాజ్యంబైనఁ జెలంగు రేనియెడ విధ్వస్తంబె చేకూరున
ట్లాజ్యంబగ్గినిఁబోయురీతినిటు తిమ్మామాత్యునిన్ మెచ్చియున్
బూజ్యంబీపదవీయనిట్లమరె నంధుండద్దమెట్లట్లుగన్

ఛీఛీ వానిమాటఁ దలపెట్టిన నాకు సర్వావయవములు నగ్గి ప్రేల్చినట్లున్నయవి. బాలఘాతుకుండగు రక్తసిక్తమై భూమిందొరలాడు వానిమూర్ధమెప్పుడు కనజాలుదు. నరహరిరాయా! విజయనగరంబింకెంత దూరముకలదు.

నర—అదిగో సమీపించితిమి క్రోశద్వయము.

రామ—(తేరిపారఁజూచి)హా! ఆమంటలేమట్లు ప్రళయకాలాగ్నింబోలె శిఖావిస్ఫూర్జితమై మాటిమాటికి మింటికెగయుచున్నవి. ఆ.

తిమ్మ—ఇది తప్పక యరణ్యమునం జెలరేగు కార్చిచ్చని నాయభిప్రాయము.

నర—కార్చిచ్చుఁబోలేదో చదే! హోమాగ్నింబోలె నొకరీతి మండుచున్నయవి యేమావిస్ఫులింగములు.

(భటులుయిద్దరుహఠాత్ప్రవేశము.)

1 భటు—అయ్యా! మూడేయూరు.

నర—ఓరీ యేమట్లాత్రపడెదరు. మీరెచ్చటనుండివచ్చుచుంటిరి

2 భటు—మేమా--(సంశయింతురు.)

నర—భయములేదు. నిజముఁజెప్పుఁడు.

1 భటు—అయ్యా! మీరెవరోముందుగఁ జెప్పినఁగాని మాస్థితిఁ జెప్పఁజాలము.

2 భటు—(చూచి)ఓరి పెద్దమ్మా! మా రాజు రామరాజుగారేరా?

1 భటు—(చూచి)అమ్మయ్య బ్రతికితిమి. దొరా. (పాదములబడి)

శా. దుర్మార్గుండగుతిమ్మరాజుయిల నింద్యున్ బాలునింజంపిమా
కర్మంబోయన పట్టణంబుహాతమున్ గావింపగాఁ కీలలన్
నిర్మానుష్యముఁ జేయుచుండెనిక నెందేనిన్ దలందాచనై
యోగ్మిన్ బోవుచునుంటిమో నృపమ మెట్లోబ్రోవ యోజింపవే.

రామ—హా! క్రూరకర్మా! యెంతనీచమునకొడిఁగట్టితివి! సర్వముహరింప బాలునిఁదుదముట్టించిన కట్టడి పీపసికేటికి సమకట్టితివి? రాజ్యమునిచ్ఛానుసారముఁ బరిపాలింపకుంటివా? నీకు ప్రజ లేమహితమొనర్చిరి?

2 భటు—దేవా! వానియుద్దేశమిది.

శా. సామంతుల్ మిముఁగూడివచ్చి తనపీఠంబార్తురంబెంచి మీ
రేమోసర్వముకట్టుకొందురని కార్చిచ్చిట్లుముట్టించెన
ల్లో మా బిడ్డలుతల్లులంగనరు తల్లుల్ బిడ్డలంజూడకా
యామార్గంబులఁబట్టినారమిటు దేవా! బ్రోచెదో వీరలన్.

అయ్యా! వృత్తాంతమిది. మీరుత్వరగ నేగుదెంచి పురమార్పి ప్రజలరక్షింపకున్న విజయనగరము క్షణమున విధ్వంసమగును.

వెంక—శా. ఆలస్యంబొనరించెదేటికిటులన్నాకీలలేయున్ననీ
లీలన్ సున్నకుసున్న హాళ్లికినిహాళ్లీగాక వేఱుండద
ప్డేలా కాల్ప నెసైన్యముల్ మనబలాభీష్టంబులున్ భూరిశ
స్త్రౌఘుల్ పౌరుషయుక్తవాక్యములు నిస్తంద్రప్రభావంబులున్

కావున నాలసింపక ప్రయాణగమనమును త్వరఁ జేయుఁడు.

రామ—ఓ శూరా సైనికులారా! మీరా కాలిమార్గంబునంబడి పరుగువారి త్వరగ విజయనగరముఁ బ్రవేశించి పావకహేతింబడి భస్మమగు సర్వమును సంరక్షింపుడు. మీప్రాణములపైనించుకయు నాశింపకుడు. మీకు నాసోదరుఁడగు వెంకటరా జాధిపత్యము వహించును. త్వరగపొండు—తమ్ముఁడా యాలసింపకుము—నేము త్వరలో మిమ్ము గలసికొని తగినంతసాయ మొనర్తుము. తిమ్మనిఁ బ్రాణములతోఁ బట్టుఁడు.

వెంక—చిత్తము—(నిష్క్రమింతురు.)

రామ—భటులారా! మీకు సలకము తిమ్మయ్య యెచ్చటనున్నదియుఁ దెలియదా?

భటు—అయ్యా! వాఁడప్పుడె పారిపోయెనని దెలియుచున్నది.

రామ—సరియె. వాని వెదకిపట్టి తెప్పించుటకును కొందరం బంపవలయు. త్వరపడుఁడు.(నడతురు) (తెరపడును.)

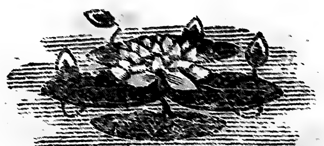

రామరాజు.

(ఫాలాఫ్ విజయనగర్)

ద్వితీయాంకము.

(ప్రవేశము రామరాజు వెంకటరాజు సామంతులు)

రామ—(సింహాసనాసీనుఁడై) సామంతప్రభువులారా! పురమంతయుఁ జక్కబడినదికదా? దరిద్రులగు వారికెట్టి లోపమునుఁ గలుగనీక తగినట్లు దారుపాషాణాదుల నొసంగి శిల్పుల రావించి కట్టడము లెట్లట్లమర్చితిరికదా? ఆహారపదార్థముల యందెట్టి సంకటమును ప్రజలనుభవింపకుందురుగాక—

వెం—అన్నా! సర్వమును బాగు జేయబడినది. పౌరులస్థితి యంతయు సౌఖ్యముగ బరిణమించినది ఇఁక రామరాజ్య మగుట కేటి సందియము?

రామ—తమ్ముఁడా! అట్లు కాదు. సదాశివరాయనిఁ బిలిపించి అమ్మహనీయుని రాజ్యాభిషిక్తునిగ జేయుట నాయభిమతము. దీనికి నురల నెవ్వరును విపరీతముగ మాటలాడి విజయనగరమున కెట్టి యిక్కట్టునుఁ గలుగనీయకుందురని నాయభిప్రాయము.

(సేవకుఁడు ఆషాభీబీ ప్రవేశము)

సేవ—రామరాజేంద్రా! నమస్కారము.

రామ—ఓయీ! యీ కాంత యెవరు.

సేవ—మొన్నటి దాలతాబాదుదండయాత్రలో నొక మ్లేఛ్ఛ సంపన్నుని యింటబడి సర్వమును హరించి మరలునప్పు డీకాంత యొకగదిలో మంచముపై శయనించి దుఃఖింపుచుండగ గాంచి దేవరవారికీ స్త్రీరత్నమునుగానుకగ గైకొని తెచ్చితి నింతవరకీలతాంగి శిలవలెట్టిదియె కాని,

ఆ. వె. భుక్తిగొనదునోట సూక్తి యెసంగదు
గాంచదొరులమోము లెంచబోదు
కష్టసుఖములెట్టి కాంత యోగాని మ
హమ్మదీయ జనులపే రహా వెలుంగ.

హిందూనామస్మరణమున పండ్లు పటపట గీటునట్లు ధ్వనివినిపించును. దేవరవారిచిత్తము.

రామ—నారీమణీ! నీవెవ్వ తెవు.

ఆషాభి—నేను మహమ్మదీయవనితనని యీవరకే సేవకుఁడు చెప్పినాఁడుకదా మరల నేటికడిగెదరు? నిండుసభలో నన్ను మాటాడించి పరాభవించుటకా ?

రామ—ఓహో!

క. కూపస్థితమండూక
వ్యాపారంబట్లదోచు నారయ ముసుగుః
దీపింపలోనమాటల
నేపుట తలనెత్తి పల్కవే ముద మొదవుః.

మాటాడింపఁటే పరాభవమా! అబ్బా! యెంతనీతి!

గీ. ముసుగలంకారమని లోనమురియఁబోకు
గుణములంకారమగు కాంతకును ధరిత్రి
"ఘోష" యనువెట్టిలోఁడ నా ఘోషపడుటె
కానిమహాంతనాపగా సైనచెపుమ!

కావున ముసుగుదీసి నీసుందరవదనారవిందమింత మాకనుదోయికి విందొనర్పుచు నించుక మాటలాడుము.

పఠా—(స్వ) హా! యిదెంతటి విపరీతము. నేనీహిందువులఁ గొల్చుచు మాస్వకులస్త్రీలనిట్లవమానించు దుష్కృత్యముల చూచి సహించి నశించవలసి దేనా! హా! మహమ్మదీయకులమా! నీకెట్టి గతి పట్టినది.

గీ. అలమహమ్మదుగోరియునగ్బరును న
లావుదీనారంగ జేబే విశేష
ముఁ నెసంగిరి తుదకు దుర్బలులగాంచి
నిలువబోవె మహమ్మదీయులకులంబ!

సీ. లక్షలకొలఁది హిందూక్షేత్రముల నెల్ల
నిలమసీదుల జేసి నిలిపినావు
పరమశోత్రియులైన బ్రాహ్మణబృవులను
సాహెబులట్లుగా సల్పినావు
అధికంబులైన దర్వ్యాగారముల నెల్ల
స్వీయదేశంబును జేర్చినావు
స్నానదానాదినిష్ఠల నేర్చునా హిందు
కాంతలకు నిఖాలు కట్టినావు.

గీ. చివరకౌచ్చోటినుంటి వాసీవిషంబు
వోలె తలకెక్కి మమ్మిట్లు నొనరుపంగ

కనికరింపవు వచ్చి పావనులమైన
మమ్ము ప్రోవవు దీని కేమాత్రమైన
ప్రతిఘటింపవు చెల్లు మో ప్రభువ! అల్ల!

ఆపా—(స్వ) యీ ప్రక్కన నెవడో నన్ను నీచుఁడాడుమాటల కించుకగినిసి నట్లు సూచింపుచున్నాఁడు. మహామ్మదీయుఁడే యైయుండవచ్చు హిందువుఁడైన మరింత ప్రోత్సహింపఁడా! దురాత్ములు నవ్వుచున్నారు. ఈవికటహాస మెందుకొఱకో.

రామ—ఏమే పలుకవు. ఓరీ సేవకా! పూర్వము పతివ్రతలగు మనహిందూస్త్రీల నవమానపరచిన తుచ్ఛమ్లేచ్ఛవంశజాతయై సగర్వియగు దీనిమేలిముసుఁగుఁదీసివేయుము.

సేవ—చిత్తము—(అని ఆపాభి ముసుఁగుదీసివేయును.)

ఆపా—(ముసుఁగుదీసి) ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! రాజరూపచండాలుఁడా!

ఉ. రాజవు దుర్మదంబున పరాంగనమేలి ముసుంగుదీయు నీ
యోజ హరింపజేయదె యయో నను బోలుసుతల్ సహోదరుల్
పూజితులెందు లేరె దయపొందదె దీనల నేచుపట్ల నీ
రాజరికంబు కాల్పనె భరంబగు భూమికి నీవు దుష్టుడా!

సీ. లలితపతివ్రతా తిలకమానలు రాణి
బూతులాడిన యాకిరాతుభంగి
సీతామహాదేవిఁ జెరగొని నీచముల్
పలికినయట్టి రావణునిభంగి
పాంచాలికట్టువల్వలు నిండుకొల్వున
నొలిపించినట్టి దుర్యోధనుగతి
సురనరయక్ష కిన్నర కాంతలను చెర
నలిపిన హేమకశ్యపునిభంగి

గీ. నన్ను నీగతి సభలోన నవ్వులాడి
దుర్మదోద్రేక సంరంభ దుర్భరుడవు
భంగపఱచితివింక నీపాటుగనుము
విజయనగర విధ్వంసనం వేద్యదీక్ష

పఠా—(స్వ) మేలుమేలు! యెంతకాలమునకు కర్ణరసాయనములగు నీపలుకులాలింపనయ్యె, ధీరులగు మహామ్మదీయ పురుషుల నోటరాకున్నను మాకులమున కలంకారప్రాయయగు నీకాంతవలన వింటిని. ధన్యుడనైతిని. దీనికెంతయు సాయమొనర్తును.

ఆపా—మావంశీయులగు పూర్వులు మీవనితల నవమానించిరని వారిని దూషింపుచు నీహీనకార్యమున కెట్లంగీకరించితివి. పాపాత్మా! మహాపతివ్రతల పరాంగనల నేచుపాపము పాము విషముకన్న జవశక్తి తలకెక్కి త్వరలో హరించును. త్వరలో నీకును నాగతియె పట్టఁబోవుచున్నది.

గోపా—రాజేంద్రా! యిదెంతయు నకృత్యము. ఇంతటనైన నీమెకు బోననుజ్ఞనొసంగి మన యంతఃపురమున తగినంత గౌరవమొసంగి రక్షింపుచుండునట్లనుగ్రహింపుఁడు.

గీ. కడుపులోమంట రేగి నీగతిశపించె
కులమెద్దైనను సాధ్వియే యులుకుచుండె
శోకఁ ద్రొక్కిన పాము దంష్ట్రికరాళ
వదనమునఁ బడపీకదే వానివెంట.

పఠా—(స్వ) బాగుగాపలికినాఁడి కాంతమాటలు విన్నది మొదలు దీనియందనురాగము వొడముచున్నది. నేనింతవఱకవివాహితుఁడనుకదా? ఇదియు నట్లైయుండిన నన్వరించిన నింతటిపిర

రిపోద్రిక్తయు నచ్ఛీలయుఁగు ధర్మపత్నిలభించెడి యోగముపట్టిన నె
క్కటితృటిలో నీరామరాజును వధింపనా ?

రామ—సేవకా! దీనింగొని చని గోపాలాయకుని వాక్యముల
ట్లంతఃపురమున దెల్పుము. ఈతుచ్ఛమ్లేచ్ఛ శాపముమాటవిడిచి మీ
రిందాకటివిషయమై నిజమువచింపుఁడు.

తిరు—దేవా! క్షమింపుఁడు. మీమాటలఁ దిరస్కరించియే
చివరకీనగరమున కిట్టి దుస్థితిఁ దెచ్చుకొనిరి. కాని, యీసామంతులయం
దెవ్వరును సలకము తిమ్మయ్యంబోలిన దుష్టుఁడు లేఁడని నేనునమ్మెద.
కాని, యీసామంతుల యభిలాషంబట్టి మిమ్మొక్కకోర్కెఁ గోరుచు
న్నాఁడను. మీకిది యంగీకారమైనను బ్రస్తుత మనంగీకారమైన నాచ
రింప వేఁడుచున్నాఁడ—

రామ—మీకు కష్టమగునట్లెప్పటికిని బ్రవర్తింపను.

ఉ. చాలునుపొమ్ము రాజ్యపు విచారణ మానుచు యాదవాని నే
యేలుము లేనిపోని పనులేటికి నీకని పల్కఁ జుట్ట ప
క్కాలనువీడి మిత్రులకు కన్గొనలందున నీరుగూర్చి మా
బాలుని ముద్దునెమ్మొగముఁ బాసి యథేచ్ఛగఁబోవలేదొకో.

నర—మహారాజా! యేటికీగతజలసేతుబంధనము.

ఉ. నావలు కాలకింపు కరుణామయ పోయినవెల్లఁ ద్రవ్యసం
తాపముఁగూర్పఁ బోకుము గతంబుగతంబు యశంబు నిల్ప నీ
ప్రాపునుఁజేరి మ్లేచ్ఛులవిపాకముఁ గోరెడి మాకు శౌర్యవి
ద్యాపటిమంబు నేర్పవె సుధారసమొల్కెడి చిల్కపల్కులన్.

రామ—నేనంతవఱకాలోచింపలేదు. మీయభిప్రాయమున
కెట్టి సంకటసమయములందైనఁ దిరస్కరింపను. అందులకుఁ బ్రమా
ణముఁ జూపితిని నావలుకులకు మీమనంబుల సందియమందరని
తలంచెద.

గోపా—రామం జేవాత్రి!

క. నీవేపరిపాలింపుము
భూవలయం బెల్లనట్లు పొసగిన మొదలన్
పూవుచుతానియుఁగలసిన
తేవజగము వర్ధిల్లుఁ గడిందిగరిమచేన్.

ఇది సర్వజనసమ్మతము. మీరిందులకు సంశయింపకుఁడు.

రామ— అయ్యో యిదెట్టికోర్కె ?

ఉ. సాళువవంశజాతుల వశంకర మీయఖిలంబు వారలే
యేలుటఁజెల్లుఁగాక తగునే యిటురాజ్యముఁ గట్టికొంట పా
పాలకుమారులకందమగు ఫక్కియెగాక యశంబు నిల్చునే
కాలుఁడు తప్తతైలములఁ గాల్పడె మీరిదిమెచ్చఁ జెల్లునే.

అట్లుగాదు. సదాశివరాయని రాజుగఁజేసి నేను మంత్రిపదవిఁ బూని
యథేష్టముగఁ బ్రజలనోమెద నరులదునుమాడెద.

నర—మాయాశయము నిర్వర్తింపుఁడు.

గీ. వేరుగల్గుసదాశివ విభునిఁగూర్ప
దలచుటది కష్టసాధ్యమైదనరుగాదె
చేతివానినిఁబోనాడి చింతఁగూడి
కాలివానికిఁజేజాచు కరణిగాదె.

ఇట్లు ప్రజలనేరులు నెదువుచున్నారు. ప్రజాభిప్రాయమునకు వ్యతి
రిక్తముగ పూర్వులయందెవ్వఁడును బరిపాలింపలేదు.

చ. ప్రజలకుసౌఖ్యమైన గతి పాలనఁ జేయుట లొప్పు రాజు లా
ప్రజలకు కష్టమైన తనరాజ్యముగీజ్యము వంశమంశముల్
నిజధనధాన్యముల్ యశము నీరధిలోనమునింగిపోవు గా
న జయముగోరువాఁడు తననవ్యపదంబును నిల్పుకోఁదగున్

ప్రజలయభిప్రాయమే రాజులకు సర్వసంపత్కరము. సత్యమైన నన త్యమైన బహుజనాభిప్రాయము. శ్రేయము.

గీ. ప్రజలయభిలాషఁ బోదోలు పట్టఁబట్టి
దశరథేశుండు తగ కాలధర్మమందె
ప్రజలయభిలాషఁ బోదోలి పట్టుబట్టి
మాయ దుర్యోధనుఁడు మటుమాయమయ్యె.

కావున రాజనీతి సర్వదాప్రజానందదాయకమై యుద్ఘోషించుమీరెఱుంగని ధర్మములు జెప్పనంతివారము కాము. మహారాజా! సర్వసర్వంసహాపరిపాలనాదక్షుఁడవును, బలహార్యక్షుడవును, అగు నీవీ విజయనగర సామ్రాజ్యము పరిపాలింప—

చ. మును నొకరాముఁడేలెనటు భూమిని సర్వము "రామరాజ్య" మం
చును వచియింప నిప్పుడు విశుద్ధుఁడు రాముఁడు "రామరాజ్య"మం
చన పరిపాలనన్ సలుపనయ్యె "బళీ" యని మెచ్చి సౌఖ్యమున్
గొనుచును నిద్రపోయెదరు గుండెలపైఁ జెయివైచి నీప్రజల్.

వెం—అన్నయ్యా! యీ సామంతుల కోర్కె నిర్వర్తింపుడు సర్వధర్మవేదివి. సకలప్రజారంజకుఁడవు. సత్స్వభావుఁడవు. విజయనగరసామ్రాజ్యలక్ష్మి నీ భుజస్కంధములపై హాయిగఁ దాండవమాడ నువ్విళ్లూరుచున్నయది. (అపవారించి)

క. "సిరిరామోకాలోడ్డడి"
నరుమాడ్కిని రాజ్యలక్ష్మి నారతమునినున్
వరియింపఁ దలచియుండఁగ
దురూహాలిటుఁ జెంది తొలఁగఁద్రోయందగవే.

కావున వీరిపల్కు లవశ్యానుష్ఠేయములు.

ఉ. పూనిక రాజ్యకాంక్షమెయిఁ బూర్వపు రాజులెయస్థిమాంసముల్
ప్రాణములైన నిచ్చి నురుపాయములైన సహించి పావమే
మైన వధించి బందుగుల హార్షమువీరగ నేలిరీధరన్
గాననియేల సంశయముఁగాంచెద రేదియు లేనిదానికై.

మొట్టికష్టమును లేక తనంతవరించి వచ్చిన రాజ్యమును తిరస్కరింపఁదగునా? ఒక వేళ నిది దుష్పథమైనను. "రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ"మ్మనుమాట యన్యథా కానేరదు. అదియుఁగాక—

రామ—(అప) చాలుచాలు. తమ్ముఁడా! చక్కఁగ యుపన్యసించితివి. అయ్యో! సాళువవంశమునకు క్రమాగతమై సంక్రమించుచున్న యీ విజయనగరమును "తద్వంశసంజాతుఁడు రాజ్యాధికారార్హుఁడుండ మనమెప్పటికైన నాక్రమింపఁజెల్లునా— ఇది లోకమునకెట్లున్నను పరమందైన భగవంతుడు శిక్షింపకుండునా? ఇందించుకంత లోపము ప్రజలకు గల్గించో మన నెంతగ తిట్టిపోయుదురో యాలోచింపుము—

వెంక—(అప) ఇదియా మీ సందియము.

రామ—తమ్ముఁడా! నీవు వేయినుడువవలదు. సామంతులారా! నిన్న సలకముతిమ్మయ్యను బట్టి తెచ్చుటకును, సదాశివరాయలతో నీవార్తఁ దెలిపి వారిని రమ్మని చెప్పుటకును మొన్న చారులనంపితిమికదా? వారలు వచ్చిన వెనుక కర్తవ్యమాలోచింతము.

నర—(అప) (వెంకటరాజుతో) వెంకటరాజా! మధురాపురమునకు సదాశివరాయలకొఱకై బంపబడిన దూతతో బహుళాక్యముగ బోధించి పంపించితిని. మన కార్యమెట్లైన గట్టెక్కును.

సేవ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! చారులిరువురేతెంచి ద్వారముకడనున్నారు. ప్రవేశపెట్టఁదగునా?

రామ—రమ్మనుము.

సేవ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును. చారులు ప్రవేశము.)

చారు—మహారాజా! సమస్త నదీనదపురనగరజనపద వాపీకూప తటాకారణ్యగిరి గహ్వరముల నంతట వెదకితి మెచ్చటను నలకము తిమ్మయ్య జాడయె లేదు.

రామ—ఆహా! "శత్రుశేషంబు శేషయేత్త" ని కదా! సరియే విజయనగరానలము జీవించియేయున్నది. తరువాత.

నర—మహారాజా! సంశయింపకుఁడు. వాఁడు నల్లివలె నా మహాగ్ని కీలలం దెప్పుడో భస్మమై యుండవచ్చు. వానివిషయమై విచారింపకుఁడు.

చారు—పిదప మధురాపురమున కరిగి సదాశివరాజును సందర్శించితిమి. విషయము సర్వమును నివేదించితిమి. బాలుని మరణంబునకును, విజయనగర వినాశనమునకును కొంతతడవు పరితపించె ననంతర మీరాగమన విషయమున కానందించి తానిప్పుడే వచ్చెదననియు నామమాత్ర మేనుండెదను. మా మేనల్లుఁడగు రామరాజును న్యాయముగఁ బ్రజారంజకముగఁ బరిపాలింపుమనియు వచించె—

నర—(తనలో) ఇక తప్పదు.

వెంక—అన్నా! సందియమెందుకు? భగవత్సృష్టియంతయు నేకీభవించినది.

నర.—ఇక తప్పదు. రామరాజేంద్రా! మీరు రేపే యీవిజయనగర సామ్రాజ్యపీఠము నధిష్ఠింపవలయు.

సామం—నరవరనాయకుని మాట లవశ్యానుష్ఠేయములగుఁ గాక.

రామ—మీమనోభీష్టప్రకార మీసింహాసనమలంకరించెదను. సర్వజనులయానతి శిరసావహించెదను.

అందరు—ధన్యోస్మి ధన్యోస్మి—

(తెర పడును.)

(వెంకంభొట్లు పాపావధానులు విద్యానగరవీధిని ప్రవేశము.)

వెం—అవధాన్లుగారూ! యీమధ్య బొత్తిగా దర్శనాలు లేవు. ఇప్పుడు మకామెక్కడ.

పా—యేతచ్ఛత్రాలు యేతత్సామగాయకమైపోయినవి. సంభావనల సంబరం అడుగంటింది. దీనిదుంపతెగ—ధనుఃపుష్య మిప్పుడే ప్రారంభమైంది. మొన్నటిదాకా శుక్రదర్శనము కాలేదుకదా?

వెం—బుర్రలో అక్షింతలు బుగ్గైపోయినవాయేం. దర్భాసనపు దడదడలతో పాతపన్నాల పండ్లికిలింపుతో యెవడీనెత్తినో రెండుగింజలువేసి తలకొక నక్షత్రం చొప్పున శనివలె వేధించిగుంజుకోగల సామర్థ్యవంతుడవు బీదపల్కులు పలుకుతావేమయ్యా!

పా—శరీరంలో రుగ్మత యేర్పడినది. నైజాంసిల్లంటె బొత్తిగా గిట్టవు. ఆదేశంపోతేనేగాని ఆగతంగాదు. నన్నేంచావమంటావా?

వెం—నైజాం అంటే జ్ఞాపకం వొచ్చింది. మొన్న మీమేనత్తకొడుకుమీద పెద్ద కేసొచ్చిందట యేందావ్యాజ్యం.

పా—చెప్పకుంటే అప్రతిష్ఠ. నీకడుపులోనుంచుకొనుము. వెధవసన్న్యాసి చిన్నతనంలో అక్షరంముక్క చెప్పుకోని దోషానికి హైదరాబాదులో శవవాహకత్వానికి కుదిరాడు. "బిచ్చమెత్తుకున్నా మేలు రాలేనిపోనినింద మెడకు చుట్టుకుంటుందని" నెత్తినకొట్టుకొని కొట్టుకున్నాను. విన్నాడుకాడు. ధనాశ నాయనా ధనాశ—

వెం—విషయం చెప్పవేం.

పా—ఆ. తరువాత వ్యాపారులపీనుగను కంట్రాక్టుగా మాట్లాడుకొని పాతికెరూపాయలు వళ్లో వేసుకొని తమజట్టు నలుగురు కలిసి తీసు

కొనిపోతున్నారట పోతూవుండగా మధ్య వైశ్యులెవ్వరును వెలుపలతే నందువల్ల నాయింటిముంగిట నాశనమును జడవై చితలకొక దిక్కుగ పరుగెత్తినారట అంతట వారు పనిమీద వెలుపలకు వచ్చి చూచేసరికి గుండెలు పగిలిపోయి యిదేమి కర్మమని యేడ్పులు బొబ్బలు రొమ్ములు బాదులు దిమ్ములు వాదులు నానాగందరగోళం; అసలె వైశ్యులు. దానిలో పీనుగ. తమ వాకిట్లోనే. గుండెలు పగలడమంటే సామాన్యమా, కాకిగోల. తరువాత విచారించి చేయునది లేక——

వెం——అసలు వ్యాపార్లకు తెలియ లేదా.

పా——అంత పట్నంలో యెక్కడ కబురు. యెవరిమాట యెవరికి తెలుస్తుంది తరువాత మళ్లీ మోతవాండ్లకోసం చూస్తూవుంటె మన వాండ్లే ప్రత్యక్షమైనారు. సరే; మళ్లీ పాతికె.

వెం——(నవ్వుచు) వీండ్లదుమ తెగ; మంచివృత్తి సంపాదించారే.

పా——అంతట వూరుకుంటే నయమే. మళ్లీ రెండుమూడు కొంపలకిట్లాగె అంటించారట. యెన్నాళ్లబట్టి యిట్లాగడుస్తున్నారు.

వెం——యెన్నాళ్లబట్టి గడించంది మీవాళ్లనిరతురకుతీ పాల ఘాటుపిల్లకు పదిహేను నందలు పోస్తారు. నీవు నేను యింతచను వేశిస్తే. పగలు చస్తే వాతికి. రాత్రి చస్తే దీపానికి లేక యేడుస్తూన్నాము. తరువాత.

పా——గిట్టనిముండాకొడుకెవ్వడో యీకిటికు బాగా కనిపెట్టాడు పోలీసువాండ్లతో చెప్పేడు. వాళ్లదుంపతెంచాడు నాయనా మూడునెలలైంది ఖైదులోనే సర్వం నైజాంకమకమ తేలుతుందా యేడుస్తుందా యేదో విధంగా వాడి పీనెగలడబ్బే పదివందలున్నాయి యెట్లాగో వదిలించుకోద్దామంటే వీలా లేదు.

వెం——బాగావున్నది అడగమఱచాను నాకీకర్ణాటక దేశముఖాత్తిగాగోలగావుంది నిన్న ప్రభువుగారింటికి బండ్ల మీద బడి గుఱ్ఱముల

మీద రథములమీద ద్విరదములమీద అబ్బోయిసుకేస్తే రాలకుండా జనంపోతున్నారు లోపల యేడుపులు జాస్తిగావున్నవి కారణమెవరు చెప్పలేరు. వూరల్లా వుడికిపోతున్నది కారణం యేంటి.

పాపా——సరె యిదినీకు తెలియనే లేదా. పాపము రామరాజుగారికి లేక లేక నొకపిల్లవాడు పుట్టాడు. వాడిదుంపతెగ బ్రతుకని బిడ్డ శ్రావెడన్నట్లు యేమి పిల్లవాడయ్యా కోటిసూర్యులకాంతి పాపము హఠాత్తుగానన్ని పాతరోగముతో సమిశాడు. ఆలగోడు బాలగోడు.

వేం——శివశివా రామరాజెంతటి యోగ్యుండు! మహారాజు బ్రాహ్మణభక్తి దైవభక్తి తగినయుక్తి, మృదులసూక్తి ఆహా! అంతటివానికి రాదగినకష్టముకాదు. పాపము ఒక్కగానొక్క పిల్లవాడు.

పాపా——యేంచేస్తాడు యిచ్చిన దైవంతీసుకపోయినాడు.

వెం——పట్టిది యిక రామరాజుగారి రాజ్యపరిపాలన యిటులనే కరకుతురకల జుట్టుపన్ను కట్టుపన్ను బొట్టుపన్ను అయ్యో హిందువులెంతయానందముతో కాలము వెళ్లబుచ్చుచున్నారు. ఇకదుర్దశరోజులొచ్చినవి. మనము మరంగట్టాల్సిందె.

పాపా——అంతయెందుకు చచ్చిననాటిదుఃఖము మఱునాడుంటుందా? మెల్లిగా అదేమాసిపోతుంది వెంకంబొట్లు రెండుజాములైంది యెక్కడాయివ్వాళ ప్రవణ లభించలేదు. కొంపజేరునాము పద.

వెం——సరే ఆమూలగొందిలో ఒకవర్తకుడు శాస్త్రతర్పణముపిడుచుకుంటానురమ్మన్నాడు యీనాటిపోరైనా వెళ్ళిపోతుంది

పాపా——యెరగనట్లే సంపాయిస్తున్నావు అసాధ్యుడవు సరె పో

(ఇద్దరునిష్క్రమింతురు)

(విజాపురము)

(ఆదిల్షాహి ఆసనోపవిష్టుడై విచారమునఁనుండును)

ఆది—హా దైవమా! యీహిందువులచే నెంతకాలమీమహద్దశననుభవింపఁ జేసెదవు ? యెంతకాలమీసుల్తానుల నతిహేయులగతి నేడిపించెదవు? అయ్యో రామరాజంతటినీచ హైందవుఁడు మమ్ముఁబోలు సుల్తానులతనచేతికీలుబొమ్మల యట్లాడింపుచున్నాఁడే. మాపూర్వపరాక్రమమును ఐకమత్యమును హిందూమతద్వేషమునుస్వమతాభిమానమును స్మరించినంత గుండియలు పగిలి వ్రీ... రలి తెరలిమరలిపోవుచున్నవే. మాలోమాకు లేనిపోనికల్లోలములవల్లనే యింతమూడినది. నాబుద్ధిచాకచక్యమును విద్యావైశద్యమును సుల్తానులకుఁ జైక్యమందు ప్రయోగింప కున్నదికదా! (తలయూఁపి) కానిమ్మిప్పుడొకింత ధైర్యముకలుగుచున్నది.

గీ. విజయనగరసామ్రాజ్య సద్వృక్షమునకు
వేరుపురువట్టు లే తెంచె వీరుఁడొకఁడు
వీనిసాహాయ్యమునఁ ధృతి బూనికోట
గుట్టుమట్టులఁ దెలిసినే గూల్చివైతు.

వైరియెడలఁ బరాక్రమముఁ జూపి ప్రాణములు గోల్పోవుటకన్నలొంగినట్లునటించికుయుక్తిచే కూల్పఁబూనుట రాజ్యతంత్రము. బలముననొకపట్టణము సాధించుట కెంతకాలమొ పట్టి కుతంత్రముచే భరతఖండమంతయునొక్కక్షణముననింకింపవచ్చు. నాకిప్పుడీ సలకముతిమ్మయ్యసాయమున్నదికదా? వీఁడు మంచిప్రజ్ఞకలవాఁడు మాయమంత్రము లెఱింగిన యింద్రజిత్తు కాని వీనినినమ్మవచ్చునా నమ్మరాదా అనునంశము విచారింపఁదగియున్నది. వీఁడు కాఫర్! వీఁడికిపట్టుదలమెండు కులాభిమానములేదు స్థలాభిమానము లేదు. ద్రవ్యాశ పెట్టినత్రివ్వితల కెత్తికొనును పోసి

మున్ను నమ్మినవారల మూఁడుచెరువులనీళ్లుత్రాగించినకలుషుఁడే కానిమ్ము. వీనికిదగుమాత్రమే చోటొసంగి జాగరూ... పర్యవసానముఁ దేల్చెద. ఓరీయెవఁడురా!

జవా—క్యాహుకుంమహారాజ్

ఆది—నీవు త్వరగఁ జని సలకము తిమ్మయ్యను రమ్మనుము.

జవా—(తనలో)యీమాయధారి భొమ్మన్ సైతాన్‌లాగా తగిల్పించుకొన్నాఁడు. పిల్లాలేక తల్లాలేక సచ్చిపోతుండాం క్యాఫాయిదా హంటే మర్గయా సేస్తాడేమో హంకు క్యాక్ (ప్ర) చిత్తంమహారాజ్

(నిష్క్రమించును)

ఆది—వీనిం జేర్చుటమా మహమ్మదీయులకు కంటకముగనున్నది. ఏదియెట్లున్నను,

గీ. లేనిపోనియనుమానములఁ బూని కార్య
హానిఁ జేయంగదలఁపగా నగునె చెరకుఁ
బిండిరసమునుఁ గొని యంతఁ బిప్పిఁ బార
వైచినట్టుల వీనిని వదలవచ్చు.

ఇది రాజనీతికితగు తెరంగు వీనికివిజయనగరమునఁ గొందరు స్నేహితులుకలరనియు, వారలవలన నేనాటివార్తలానాఁడు తనకుదెలియుచుండుననియువచించెఁగదా ? వీనివలననె సర్వఫలములుఁ జేకూరును.

(సలకముతిమ్మయ్యప్రవేశము)

తిమ్మ—సలాంమహారాజ్

ఆది—దయచేయండి ప్రొద్దుననుండితమదర్శనమే లేదు.

తిమ్మ—చిత్తము మనకొకసంతోషవార్త యీనాఁడు వచ్చినది దానివిమర్శనలోనుంటిని.

ఆది—మీ రెప్పుడు మా పట్టణముఁ బ్రవేశించితిరో యానాఁడె సంతోషవార్త — యానాఁడే శత్రువంశచ్ఛేదము — సంతోషము లేని దెప్పుడు !

గీ. చంద్రుఁ డుదయించినప్పుడే చల్లదనము
గలిగి సంతోషసౌఖ్యముల్ వెలయఁ జేయు
భానుదర్శనమున పటాపంచలగును
మాయచీకటులన్నియు వేయునేల.

మంత్రివర్యా ! మీ సంతోషవార్త వినఁ గోరెదను.

తిమ్మ—దేవా ! మీకు నాపైనింతయనుగ్రహమున్నందుకెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడ. నేటియుదయమున విజయనగరమునుండి నామిత్రుఁ డొకఁడు లేఖనంపినాఁడు. దానియందలివిశేషమిది రామరాజు ప్రియ నందనుఁడు పరలోకగతుండైనాఁడట ఇది మనకు సంతోషవార్త యేకదా ?

ఆది—పట్టపుదేవియగు తిరుమలాంబకు ఒక్కఁడే కొడుకున్నాఁడు. వాఁడు కూలుట మన కెంతయు నుపకారము.

గీ. తనయుఁడీల్గెనటన్న సంతాపమునను
రాచకార్యముల్ మదిదోచకవి
రాగివలెఁగూరుచుండును రామరాజు
మనకు మిక్కిలి యదనగు రణముఁ జేయ.

తిమ్మ—అమ్మా ! వానినంత వెఱ్ఱిగఁ దలంపవలదు. పైపెచ్చు వానిసైన్యమును, దండనాథులును, సామంతులును, నిజభుజవీర్యవశీకృతదిగంతరులు, విద్యానగర సామ్రాజ్యమునకు తమరక్తము నర్పింప సంసిద్ధులైయున్నారు. రణమునకిప్పుడేగా దెప్పటికైన నశక్యము.

ఆది—(తన) యీతఁడేదియో కుతంత్రముఁ బన్నుకొనియే వచ్చినాఁడు. నామాయావాగురులచే పొంగించి రాదీసెదఁ గాక (ప్ర)

మంత్రిపుంగవా ! అట్లయినచో మన కాపసివాని మరణమునఁ గలుగు విశేషమేమి ?

తిమ్మ—(తన) యీతఁడు నన్ను మాటిమాటికి మంత్రివరా ! యని సంబోధించుటచే నాకంతటి మహాభాగ్యము లభించునాయని సందియముఁ బొడముచున్నయది. మొన్నిరోజులనుండి నామనోగతాభిప్రాయము వెల్లడించుదమన్నను అదను దొరకకయున్నది. పైపెచ్చు నిరాశ్రితుఁడనగు నన్నీతఁడు తిరస్కరించిన నాగతియేమగును ? చెట్టుగుట్టలఁ బట్టిపోవలసినదే కదా ? రామరాజు కంటఁబడిన సున్నమునకెముక సున్న యీయనుమానమే బాధింపుచున్నయది. యెట్లైనను మాపులేని దాపరికమెందు కడిగియే తీరెదను.

గీ. విజయనగరపుగుట్టెల్ల వెళ్లఁబెట్టి
కపటమున రామరాజును కలఁచి రాజ్య
మేఁదలఁచిన నాకిటులేల చల్ల
కనుచుఁ జనుదెంచి ముంతదాచినవిధంబు.

కావున నాకోర్కె వెళ్లఁబెట్టెద యిదేయదను.

ఆది—(తన)యీపిశాచమేదో యాలోచింపుచున్నది. (ఆలో) [illegible]లే తెలిసినది. దీనిచే వీనిని మెప్పింపవలయు. (ప్ర) తిమ్మయ్యగారూ! మీరువచ్చినప్పటినుండియు మీకొకవిషయముఁ దెల్పవలయుననియున్నది. మీరెట్లైన విజయనగరరాజ్యము జయింపఁజేతురేని మీకే యారాజ్యసర్వస్వము నొసంగి మాకంకితుఁడవుగఁ బరిపాలింపఁజేతు. దీననాకేమిఫలముగలదందురా ? ప్రక్కలోనిబల్లెమట్లు మహమ్మదీయుల కాజన్మశత్రువులును దురహంకారపూరితులును దుర్మార్గులగు విజయనగరప్రభువులు వినాశమందుటయు నిన్నుఁబోలు బుద్ధిమంతుఁడును హిందూమహమ్మదీయ కులద్వయ సమ్మేళనావిచక్షణుఁడునగు

మహాత్ముండు పరిపాలించుటే మాకు సర్వసౌభాగ్యము. శ్రేయము. నాకోర్కెయిది. మీయిష్టమెట్లు ?

తిమ్మ—(తన) అబ్బ వీనికెంత వేగుకలదు. నావిషయము నేఁ జెప్పకొనకపూర్వమె గ్రహించి తనమనోద్దేశము బయలుపఱచినాఁడు

చ. పనివడివీనిరామనరపాలుని సన్నిధికంపి “నీదునం
దనుడు గతించె వానికయితద్దయు నేడ్చినలాభమేమి న
న్ననుగొనగాదె పుత్రునిగ నాకఖిలంబును మీర” లంచు బ
ల్కునటులఁ జేసిమైత్రి నెడగూర్చి యనంతరమెట్లొ చేసెదన్.

యిదిమంచియాలోచనము (ప్ర) అదిల్షాహాప్రభువరా! నామాటవినుము. నీచమని తిరస్కరించినచో కార్యభంగమగును.

చ. పనివడినీవు రామునరపాలుని సన్నిధికేగి “నీదునం
దనుడుగతించె వానికయితద్దయు నేడ్చినలాభమేమి న
న్ననుఁగొనరాదె పుత్రునిగ నాకఖిలంబునుమీర” లన్న ప
ల్కునువచియించి మైత్రినెడఁగూర్చుకొనందగుదానమేలగున్.

పిమ్మట నేను సుల్తానులందరకడకరిగి వారలమైత్రిసంపాదించి విషయము బోధించి సఖ్యమొడఁగూర్చి యుద్ధమునకుఁ దెచ్చెద నీవు సైన్యయుక్తుడవై రామరాజుపక్షము వహించిరమ్ము. సంగరమధ్యమున వెనుకనుండి నీవు విద్యానగరసైన్యమును విధ్వంసముఁ జేయుచుండుము. ముందు సుల్తానులసైన్యమూచకోతఁగోయుమని శ్రేష్ఠుఁడగు రామరాజును క్షణమున యమపురికంపఁగలమింక నిందనేక సూత్రములిమిడియున్నవి. అప్పుడు సర్వమునుమనకైవసమగును. మహారాజా మీసంతోషకాలమున నామాటమఱవకుడు.

ఆది—(తన) ఆహా వీఁడెంతమాయదారి. వీనికడుపులో నెంతయాలోచనాతరంగములుకలవిట్టివాఁడగుటనే సామంతులఁ దనవశం

గతులుగఁజేసికొని సైన్యమును చేపట్టి రామరాజును వెడలఁగొట్టినదిట్ట కాని దైవప్రతికూల్యమున కేమిచేయఁగలడు ? విజయనగరము క్రొత్తిలకింబోలె కాల్చినాఁడు, దానఁగూడ ఫలములేకపోయినదిప్పుడీయాలోచన సమంజసమే కాని నీనిదురాశ విజయనగరము పరిపాలింపవలెనని యున్నది. వనిర్యాణయనంతరము యమనగరమే పరిపాలింపఁగలఁడు.

తిమ్మ—ఏమోయాలోచింపుచున్నారు. నామాటలయందు పాటవములేదనియా ? లేక నీచునెట్లాశ్రయింతుననియా ? పగతునిపంచఁజేరుట భావ్యముకాదనియా ?

ఆది—అయ్యా !

సీ. నీచుండనక రాచనీమముఁ బోనాడి
వానిగెల్చుటకుఁ బోవలనుగాక
పోయిన దుఃఖముఁ బోకార్చినాపయిఁ
గూర్మిఁగల్గగ దిప్పికొందుఁగాక
కూర్మిగల్గినసర్వాకువలయంబును నేనె
భరియింతునని భ్రమఁబరతుగాక
భ్రమగల్గినను యుద్ధపటిమంబునకుకోట
వదలి రానైజతపఱతుగాక

గీ. యెన్నిచేసినసుల్తానులున్న పగలు
మఱచి యైకమత్యంబునబరగి యుద్ధ
యాత్రకేతెంచి జయమంది యశముఁగాంచ
బూనుకొనెదరనుట కలలోనివార్త.

తిమ్మ—యెంతవెఱ్ఱి నేఁజెప్పినట్లొనర్పుము పైభారమంతయు నాది. రేపేకుతుబ్షాకడకుఁబ్రయాణము. నాచాకచక్యముఁగనుగొమ్ము. నీవునియందు నీవప్రమత్తుఁడవైయుండుము. మధ్యమధ్య వచ్చిపోవుచుం

డుము. కొన్నికొన్నిస ధులు జరుగవలసియున్నచో తగువానికి నీసమాధానము కావలసియుండును రామరాజన సామాన్యుఁడు కాడు మాయమంత్రముల నేకము లెరుఁగు. వానియెదుట మొగమందుఁగాని చేష్టలయందుఁగాని నీభావమించుకయు చూపనీయరాదు. ఎవ్వరికైన నీమనోనిశ్చయమెఱింగింపవలదు. నీయిష్టము.

ఆది—సరియే వేళయైనది. పోదము రేపు మీరటు నేనిటు.

తిమ్మ—చిత్తము.

(తెరపడును.)

రా మ రా జు.

తృ తీ యాం క ము.

(విజయనగరములో నాసనోపవిష్టుఁడై రామరాజును ఆదిలక్ష్మియు తిరుమలదేవియు.)

ఆది—నాయనగారూ! యేలవిచారమందెదరు.

ఉ. ధారుణిజావుపుట్టుకలు తద్దయ నిత్యము మానవాళిక
ట్లారసిచూడ సర్వము మహాద్భుతమై దనరారుచుండు సం
సారము ఘోరమింతయును సారము లేదిటు మీకు నక్కటా
తీరనిదుఃఖమేటికి గతించిన పుత్రునిఁ దేగలారమే.

రామ—నాయనా! నిజమే కాని పుత్రదుఃఖమువంటిది మఱియొండు లేదు.

తిరు—హా కుమారా!

చ. కడుకొని సర్వసంపదలుఁ గల్గిన సౌఖ్యములొప్పియున్న గం
పెడు బలగంబు చుట్టు పరివేష్టితమై హితమైనవాక్యముల్
నొడువుచునున్న దుఃఖము వినూతనమై గననొక్కదాన ను
క్కుఁడయిన పుత్రశోకము వికారముఁ జేయదె సర్వజీవులన్.

తిరు—హా! కుమారా! నీ కెంతటి దురవస్థఁబట్టించితివిరా!

చ. వయసుగతించె దేహమురవంతయు దార్ఢ్యయుతమ్ముఁగాదు నీ
కయి మదిఁగుందికుంది యెటుగా నశియింతుమొ యింతనిట్లనా
మయమయి వంశమెల్లఁ జనుమాటయటుంచి పరార్థమైన స
త్క్రియలకు నోచకుంటిని భరింపఁగశక్యముఁ గానిదుర్విధిన్.

అయ్యో! తండ్రీ నీముద్దులూరురూపమిఁక నీజన్మమునఁ జూడఁ జాలముకదా?

సీ. ఘులుఘుల్లుమనిమ్రోయు గజ్జెలచిరుమ్రోత
గమనంబునకువింతగతినిఁగూర్ప
తళతళలాడునేత్రముల బెడంగులు
కర్ణములకునూత్న కాంతినింప
పలపలలాడునవ్వుల వెన్నెలలు దిక్కు
లశ్వేతదీధితులనునమర్ప
కలకలలాడు మొగంబు సౌందర్యంబు
పరజనాకర్షణభావమొప్ప

గీ. వెడదయురమును బాహులపొడవు రాజ
వంశచిహ్నంబుఁదోప భాస్వంతుదీప్తి
నలరునీవిట్లు మావంశ మడఁగఁ జేసి
పోయితే సురపురిఁ జూడ పుత్ర! నీవు

పోతనయా! యింక మేమెవ్వనిఁ గాంచి యూరడిలగలము.

ఆది—అమ్మా! చింతిల్లకుము విధప్రాతికూల్యమున కేమిచేయగలము! పూర్వజన్మకృత పుణ్యపాపముల ననుసరించి సర్వమును జరుగుచుండును దీనిఁదప్పింప నెవరు కర్తలు! పూర్వము యముండు చెప్పిన సుయజ్ఞోపాఖ్యాన మింత యాలోచింపుఁడు దుస్తరమైన దుఃఖము

లు తన్నలయింపుచున్నప్పుడు కలఁగక-బంధుమిత్రులు పరివేష్టించి తనసర్వసంపదల కానందించునప్పుడు చెలంగక ప్రాణాపాయకరమైనను దుష్టవర్తనల నెలంగక రానున్నవిధానమునకు తొలంగక ధైర్యమున హించిన సత్పథగామియే యుభయలోకపూజ్యుఁడు తండ్రి!

ఉ. చావులుపుట్టుకల్ మనుజసంతతికిన్ సహజంబులందు నేఁ
జావునకేడ్చి పుట్టుకకు సంతసమంది చరింపఁ జెల్లునే
చానకయుందుమే మనమసాధ్యము జీవుల రాకపోకడల్
భావమునం దెఱుంగుమిది పండితుఁ డీగతిలెక్కఁ జేయునే.

తిరు—నాయనా! యెంతయోర్చియుందమన్నను.

ఉ. ఎవ్వనిఁజూచి సర్వమితఁడే పరిపాలనఁ జేయఁజెల్లునం
చువ్విళులూరుచుంటిమొ వియోగమొకానొకయప్పుకల్గినన్
నెవ్వఁగఁగుందుచుంటిమొ సునిశ్చితబుద్ధిని నట్టిపుత్త్రుఁ జే
యివ్విధిపేరుబాయనిక నేగతియోర్వఁగలారమక్కటా!

విద్యానగరవసుంధరాభారమంతయు నెవ్వనిభుజస్కంధములపై నిలిచి తాండవమాడునని తలంచియుంటిమో సర్వసామంతకిరీటస్థితనూత్నరత్నప్రభాజాలము లెవ్వానిపాదసరోజములపై వ్రాలియుండ నానందింపఁదలంచియుంటిమో, సకలారిసంఘాత శిరోవిచ్ఛిన్న స్రవితరక్తధారాసంయుక్తమగుఘోరాసి యెవనికరంబున నలంకారయుతమై జూపట్టుననికొండంతయాసతోనుంటిమో! తనచేతినినాపాంజలుల మద్వంశమంతయు దరింపజేయునని కనిపెట్టుకొనియుంటిమో యెవనిపాపలముద్దుముచ్చటకాలము దుఃఖమునద్రోయుచుఁ దలంచియుంటిమో అట్టిపుణ్యములరాసి, మానోములపంట, మానయనకువలయశశి, మాముద్దులయ్య గతించెనో, యింకెట్లోపియుండగలము.

రామ—నాయనా! ఆదిల్యాహో.

చ. బుడబుడవచ్చి ‘‘నాన్న యెటుపోయెను నన్నెనిపోవరాదె ’’యం
చుఁ దగనిప్రేమఁ దాకరములొయ్యన నెత్తిన నెత్తికొనినా
బుజుత! మదీయవంశనిధిపూర్ణశశాంక! యటంచు ముద్దులా
డెడు సుకుమారుకేగతి గడింతు తరింతు మహోఘదుఃఖముల్.

ఆది.—(స్వ) ఇకవీరలనావలలో వేసికొనవలయు (ప్ర) తండ్రీ రామరాజేంద్రా! సర్వవేదివగు నీవేయిట్టి నీచదుఃఖమునకుఁ బాల్పడిన నోదార్చువారెవ్వరు? వివేకమను చెలియలికట్టం దాటిన దుఃఖసముద్రము నెట్లు నివారింపనగును?

సీ. అభిమన్యుఁడంతబలాఢ్యుండు చచ్చి
నఁబట్టి తేఁగల్గెనె ఫల్గునుండు.
నూర్గురుకొడుకులు నుగ్గునూచకమైన
ధృతరాష్ట్రుఁడేడ్చిఁగాకేమిచేసె.
అష్టపుత్రుల నీటికర్పించెగాక చ
చ్చినవారిఁ గోఁబోవఁగనెనె గంగ
పుత్రశతంబట్టె బుగ్గిపాలైన వ
శిష్టుని తపమేమి చేయఁగల్గె
ఆ. వె. ఎవరమెంతగనేడ్చిన నించుకేని
ఫలములేదు రాగల కార్యభారమునకు
శిరమువంచి కాలము వెళ్లనరయవలయు
గాక, చనువారితోఁ బోవఁగలమె యనఘ.

నాయనా! మీరు విచారము మానుడు. నెలరోజులాయెఁ గదా? నేనేతెంచి యెన్నివిధముల మీ మనస్తాపోపశమన మొనర్చుదమన్నను వినకుంటిరి మీరీగతి దుఃఖమునను్న మిమ్ముఁ గాంచి నిలువజాల. నాకును బాల్యము నాగుండెలు వ్రీలుచున్నయవి తండ్రీ! నన్ను మీపుత్రుని

గ భావింపుడు మీకన్నకొడుకుకన్న మీయందెక్కుడు ప్రేమ నుందు. మిమ్ముఁ గాంచినకొలది నాకదే మీయనిర్వాచ్యమగు పితృభక్తి యేర్పడుచున్నయది. నాపలుకులయందావంతయు నసత్యము లేదు. అమ్మా! గతించినవాఁడే ఆదిల్షాహియనియు బ్రతికియున్నవాఁడే మీకొమారుఁడనియు భావింపుడు. నేను మీకు సర్వదా యూడిగముఁ జేయుచు మీ పవిత్రపాదాంబుజముల ధ్యానింపుచు కాలము వెల్లబుత్తు. నేను మహమ్మదీయుఁడననియు మీరు హిందువులనియు భావింపకుడు. మనస్సు ప్రధానముఁ గాని కులమెన్నటికిఁ బ్రధానము కాదు.

సీ. పౌరాణికుని సూతభగవాను శౌనకా
దులు గురువనుచు పూజలు సలుపరె
సకల నీతికళావిచక్షణు విదురు భీ
ష్మాదు లివ్వరె సభ నాసనంబు
అతిప్రేమనంగరాజ్యంబిచ్చి దుర్యోధ
నుండు కర్ణుని స్నేహమొప్పలేదె
శ్రీహర్షుడను రాజు చెలగి మాతంగు క
వియె యీతఁడని గౌరవించలేదె
గీ. కులము ప్రాధాన్యమను మాటకూడదగయ
గుణమె ప్రాధాన్యమగును పావనుల బుద్ధు
లెల్ల నీరీతిగానె ప్పె నీవు, నన్ను
బుత్రుఁడనియాదరించుటఁ బోలదొక్కొ.

గుణదోషంబునఁ జేసి మహాత్ములనేకులు నేటివఱకు దురాత్ముల బహిష్కరింపుచు నేయున్నారలు. నాయనా! నన్ను పుత్రప్రేమచే చూచుచుండు మిమ్ము సర్వవిధముల స్వాయముగ సర్వోపచార

ములఁ జేయుచు నాజీవితమును మీకై వినియోగించెద. నామాట వినుఁడు.

తిరు—(తన) ఆహా! వీఁడు మహమ్మదీయుఁడైనను యెంత యోగ్యుఁడు! వీనివాక్యములు బహుజనసమ్మతములై స్వచ్ఛములగు గంగాజలములకన్నం బవిత్రములై తనర్చెడిని ఈపుత్రశోకసంరంభావేశదుష్కాలమున వీనిసమాశ్వాసమెంతయు నొప్పియున్నయది. వీనిఁ బుత్రుని భావించుట మేలు.

రామ—(తన) మేలు మేలు! మాకీదుఃఖకాలమున కేవలకఅను తురకకులంబునఁ బుట్టినను వీనివాక్యములెంతయు మనోజ్ఞములైయున్నయవి. మొదటనుండియు వీనికి నాయందు భక్తికలదు సుల్తానులందఱును నన్నుఁ దిరస్కరించినప్పుడు సైతమితఁడు తప్పక కప్పమంపుచు వచ్చిపోవువారలతో నాయుద్గుణములును నాయోగక్షేమాదికమును చక్కఁగ విచారింపుచు నాయందత్యంతమైత్రి గలవానివలె నడువసాగెనిప్పుడు ప్రత్యక్షముగఁ దార్కాణము తెలియుచున్నది.

చ. కొడుకుగతించినాఁడనుచు కుందుచునుండఁగ నొక్కఁడైన నిం
దడుగిడకుండిరా యవనులంతటఁ బోక మహాముదంబుచేఁ
జెలఁగుచు వేగఁ బండుగుల జేయుచునుండిరటంచు వింటి నీ
తఁడు ననువీడిపోవఁడు సుధారసమొల్కెడి ముద్దుమాటలన్.

ఈతని సమాశ్వాసమును వీనిభక్తియు నితరజనుల కలభ్యములు గతించిన సుతునికై యెంతయేడ్చినఁ బ్రయోజనమావంతయు లేదు రాజకార్యముల వీనిపైఁబడవైచి భగవధ్యాన మొనర్చుకొనుచు కాలక్షేపముఁ గావించుకొనుచుండుట సర్వదా శ్రేయము.

ఆది—తల్లిదండ్రులారా! మీరు నన్ను విశ్వసింపకున్నను మీయడుగులఁ గొల్చుచు మీసన్నిధియందే పడియుందు.

C. P. BROWN MEMORIAL LIBRARY, CUDDAPAH. Acc. No 680

ఉ. వీడితి రాజ్యసంపదల వీడితి మిత్రులసర్వభోగముల్
వీడితి భార్యనైన నటువీడితి మామతజాతిధర్మముల్
వీడితినింద్యకర్మముల వేఱవచింపఁగనేల యిమ్ముమేల్
వీడఁగఁజాల మీపదములే శరణంటిని బ్రోవఁ జెల్లదే.

మీపవిత్రమగు నంతఃకరణమునకు నేనెంతయుఁ బాత్రుడనైనచో నిహపరసౌఖ్యముల ధన్యుఁడనైమనియెద. తుచ్ఛమగు నిహసుఖము మాట యటుండుడు.

చ. పరమున నన్నుఁగాంచి "యదెవచ్చెను జూపుడి యాదిరాజు" సా
పరహితుఁడీతఁడా పరమపావను శ్రీఘను రామరాజుకున్
గురుతరభక్తి నెల్లప్పుడు కూరిమిబిడ్డడటంచు నెత్తురా
సురలు మదీయరూపము విశుద్ధముగాంచిన వెంటనేదగన్.

అనుమానించెద రేల తండ్రీ! రాజు విష్ణుదేవుంబోలిన షాఁడష మహాత్ము నియంశలేక రాజై జనింపఁడుకదా? అద్దేవదేవునియవ్యాజానుగ్రహము కబీర్దాసాదులగు మ్లేచ్ఛులందెందఱపైఁ బ్రహింపలేదు! మీకు నాయందేల కరుణకలుగదు. అమ్మా! మీరు నన్వీడినను నేను మీపాదభక్తివీడఁజాలను.—(నమస్కరించును)

రామ—కుమారా!

ఆది—ధన్యోస్మి ధన్యోస్మి.

రామ—కుమారా! నీయందు మాకెంతయుఁ బ్రేమజనించినది. నీవిది మొదలు మా రాచకార్యములన్నియు నవరింపుకొనుచుండుము. మమ్మెల్లపుడునుఁ గొల్చిచరింపుము. నీకిష్టమైనభోగములను తలంపుము. మాసన్నిధి నిల్చి కాలక్షేపార్థమై ప్రసంగింపుచుండుము.

తిరు—అబ్బాయీ! గతము గతమయ్యె. గతించిన నందనుడే తెంచుట కలలోనివార్త. వానికిమారుగ నిన్నుఁ జూచికొని కొంచెము మాకుమనస్తాపోపశమన మొనర్చుకొందుము. నీయిష్టమొచ్చినట్లు మా

తాపితృ పూజల నీజన్మధన్యముగ మాజన్మములు గణ్యములుగ మనకీర్తి జగన్మాన్యముగ నొనర్పుము.

ఆది—(తన) మేలు మేలు—నావిషబీజము వీరిహృదయ క్షేత్రములయందుఁ జక్కఁగ నాటితిని యిక దానికి నీరుఁబోసి వృద్ధిచేసి త్వరలో ఫలమనుభవించవలయు. జగముఁ దలక్రిందుఁ జేయఁగల నేనును పదునాల్గులోకముల పటాపంచలు జేయగల సలకము తిమ్మయ్యయుఁ దలంచిన పని వృథా కానేరదు. నాచాకచక్య మీపైఁగాని సుల్తానులకు తెలియదు. నావలనఁగాదగిన మహాసామర్థ్యమంతయు నికముందున్నయది—(ప్ర) తల్లిదండ్రులారా! (స్వ) యానీచుల నెంతకాల మిట్లు సంబోధింప వలయునో కదా? కానిమ్ము (ప్ర) భోజనమునకు వేళయైనది లెండు పోదము (ప్ర)

గీ. పుణ్యమను బండిసాగిన నెన్నొ విఘ్న
జాలములు క్రిందఁబడఁ జేయు రాలు లట్లు
పాపపుంబండి పరుగెత్తబడిన వెనుక
జేరి నెట్టెడివారల విశేషమవని.

ఇంక నా ప్రయత్నము నిర్విఘ్నముగ కొనసాగును.

(అవనిక పడును)

(గోలకొండ కుతుబ్షా, సలకము తిమ్మయ్యయు నాసనోపవిష్టులై)

కుతు—తిమ్మయ్యగారూ! మీరుచేసిన పని యుక్తియుక్తముగనే యున్నది. కాని హుసేన్ నిజాంషాపుత్రికయగు చాంద్‌బీబీని ఎడిల్షా తనరాణిగా నంగీకరించునా? ఆతని చెల్లెలను నిజాంషాతమ్మున కొసంగునా! ఆజన్మద్వేషులగు వారలకు మైత్రిసంఘటిల్లునా? నాకు నమ్మకము లేదు. ఒకవేళ సౌందర్యఖనియు సద్గుణగణధన్యయునగు చాంద్‌బీబీని వరించుట కతఁడంగీకరించు నను కొందుము. తన చెల్లెలిని మూర్తిజా కొసంగుట కలలోనివార్త.

తిమ్మ—అయ్యా! నామాటలవిశ్వసింప రెట్లుకొట్టుకొందు. సుల్తానులందరేకీభవించు విషయములో మాఆదిల్షాహా సార్వభౌముఁడెట్టి దుర్ఘటకార్యములకైనను యెట్టిప్రాణోపద్రవములకైనను వెనుఁదీయఁ దలచియుండ లేదు. అయ్యో! స్వచ్ఛమగు మహమ్మదీయవంశమందవతరించి పరాక్రమహార్యుఁడై. యొరులకించుకయు జంకనివాఁ డిప్పుడు రామరాజంతటి కాఫరు నాశ్రయించి గులామట్లూడిగములు చేయుటకైన మీరు యోచింపరా? మీకేటిసంశయము? కార్యములన్నియు భరింప కాలికి బలపముఁ గట్టుకొని కడలేని యిడుములకైన సహించి రేలనకఁ బవలనక మీముప్పురి చుట్టునుఁ దిరుగుచు సమర్థించువాఁడను నే నుండ ననుమానించెద రేల? యిదిగో నాసామర్థ్య మీనాఁడే మీ రెఱుంగఁగలరు.

మ. జనుదెంతుర్నినుగూడ నిప్పుడె బరీద్షా యున్ నిజాంషాయు నో
య్యనమీముప్పుర కిప్పుడేఁ గలుగు నైక్యంబంత మీమీసుఖం
బును గష్టంబును వెళ్లఁబోసికొని రేపో మాపొ యుద్ధార్థులై
ఘనబాహాబలమొప్పజంపుఁడి దెవీఁకన్ హైందవానీకమున్.

కుతు—ఆహాహా! మంత్రివర్యా? నీవింతసమర్థుఁడవని యెఱుంగనైతి. వారలీనాఁడేవచ్చిరా? చెప్పవైతివి! తగిన ప్రయత్నము లేవియుఁ జేయనైతిని మేలు మేలు నాకడకేవారే తెంచుటఁజేసి నాకెంతయు గౌరవముఁ దెచ్చితిరి. మీరుణమెట్లు తీర్చుకోఁగలను.

తిమ్మ—మీయనుగ్రహముండినఁజాలు! స్వల్పుఁడనైన నన్నింతగా నుతింపవలదు.

కుతు—మీబోటిఘనులట్లేన చింతురు. ఓరీ యెవడురా అక్కడ

జవాన్—ఆజ్ఞ బోలోజీ మహారాజ్.

కుతు—నీవు మన వజీర్‌ఖాన్‌తో అహమ్మద్‌నగరసుల్తాను ను బీదరు సుల్తాను యిరువురి నాఁడే తెంతురు. తగినప్రయత్నములొ నర్పుమని వచింపుము. పట్టణమంతయు నలకరించుట, వారికి ప్రత్యేక భవనములు బాగుచేయించుట, పదార్థములెట్టికొఱంతయు లేకుండ సమకూర్పుట, మొదలైన పనులు.

జవాన్—సిత్తం (నిష్క్రమించును)

తిమ్మ—మహారాజా!

శా. పాపిష్ఠుండగు రామరాజుకు భయభ్రాంతుండనై పాటిసం
తోషాంభోనిధిఁగూలి దాటుటకు తెప్పన్ గానఁగాలేకయే
మీపాదంబులఁగొల్చుచీఁగతిని నామేధాప్రభావం బదే
తోఁపన్ సఖ్యముఁగూర్చినాఁడ నికగాదో శత్రునిశ్శేషముల్

కుతు—తిమ్మయ్యగారూ! మీప్రభావము వర్ణింప నశక్యము మూసాపైగంబరువు. ఆహా నీవలననే కదా! చిరకాలవిరోధమున నొక రి నొకరు వధించుకొనునంతటి ఘోరవిరోధభారవికారుల మగు మేమం దరము నేకీభవించి తుచ్ఛమగు హిందూరాజ్యధ్వంసముఁ జేయఁగడగిన ది. నీమూలముననే కాదా? మహమ్మదీయప్రభువుల తనచేతికీలుబొ మ్మలకరణి నాడించు రామరాజు సతీసుతబాంధవపౌరసహితుఁడై. "నలోలక్ష్మణా" యని ఘోరారణ్యముల బరుగువారునట్టిస్థితిఁ గల్గినది. నిన్నుఁ గోటిబుద్ధిచాకచక్యముఁగలవాఁడొక్కఁడు నుండిన సామ్రాజ్య సంపాదన మొక బిచ్చగానికైనఁ గల్గును.

గీ. హిందువులయందు తంత్రజ్ఞులెందరెంద
రో గలుగుటఁ జేసివిరోధిజనుల
బారిఁబడక తప్పించుక ఘోరయుద్ధ
రంగములనైన జయముఁగాంచఁగనుంట.

అబ్బ! కృష్ణదేవరాయని పరాక్రమమును వానిమంత్రియగు తిమ్మరుసు బుద్ధివైభవమును స్మరించిన గుండె లిప్పటికి గడగడలాడుచున్నవి. సై తాన్‌వలె నాబ్రాహ్మణపిశాచమునూటఁ దలంచుకొనిన ఆరోజులలో.

క. హాసనంబెఱుంగ మొకరము
పసలేదించుకయు మాకు బాహువులందున్
పసిపిల్ల పాలు ద్రావదు
అసిఁగొను శత్రువుకు లేక హా వాపియెడన్

ఇక కృష్ణరాయఁడో,

గీ. రాయచూర్గెల్వ వచ్చెధైర్యమున నలవి
జాపురాధీశుడన్న భాషణలవినియు
వృద్ధుఁడయ్యు గుఱ్ఱముపైని వెడలె మొడలు
దెలియకట్టులె శ్రీకృష్ణదేవుఁడహహా

అట్టిస్థితిలోఁ గృష్ణరాయఁ డెత్తి వచ్చుచున్నాఁడన్న వార్తవిని అడలి ను డువనైనఁ దడిలేక గడగడ వడకుచు సైన్యము లడలి వెనుఁజూప విజాపురసామ్రాజ్యమున కేతెంచి వెనుజూపినా డాదిల్షాహి. ఆహా! ఆ రోజులలో మేమున్నఁ జీమలకన్న స్వల్పులము.

తిమ్మ—నిజమునిజము. వారలట్టివారే. ఆంధ్రకర్ణాటకమందుం డు ప్రభువులెల్ల రాతనికి లోఁబడనివారు లేరు.

ఉ. పూనికరాజ్యవైభవము పోవునె యంచు భయంబుఁ జెంది సు
ల్తానుకుకీలుబొమ్మల విధంబున నాతని చేత నాడిరి
ట్లీ నృపుఁడెల్లపట్టుల విలాసముఁ బోలెఁ జరించె యుద్ధమం
దేని మహాత్ముఁ డాతని సుధీరత నెన్నగ శక్యమానొకో.

అప్పుడును మీయనైకమత్యమే కారణము.

కుతు—పూర్వమీయాచారము హిందువులకుండెడిది మాకిది లభ్యమైనది. ఇప్పుడు మీకటాక్షమునఁ జేసి నిర్విఘ్నముగ మే మంద ఱమేకీభవింపుచుంటిమి; ధన్యులమైతిమి.

తిమ్మ—మహారాజా! నన్నింతగఁ బొగడనేల నిదియంతయు దైవికము.

గీ. స్వల్పుఁడను నేను నేనేడ సర్వలోక
పాలకులు మీర లేడ నాపల్కులేడ
సంధిఁగొనఁగూర్చు టేడ నిశ్చయముతలప
కాకతాళీయన్యాయమైఁ గానుపించు

కుతు—అట్లనకుఁడు. మీకున్న బుద్ధి విశేషము సామాన్యమా ?

సేవ—జీ మహారాజ్! సుల్తానుకు వచ్చినార్ ఊరిమెల్పల కూకోని కభుర్ సేశార్ వజీర్ సాబుతో బోలేతో మేళంగీళం కంచిర్ గించిర్ అంతాతయార్ చేసి మీకీ మాలుంఖోసం హం ఆతాహాఁ మహారాజ్_

కుతు—అచ్ఛా! చల్ రేచల్. తిమ్మయ్యగారూ! మీవాక్యములయందిప్పుడు సంపూర్ణమైన విశ్వాసముదయించినది మీరుణమెప్పటికినిఁ దీర్చుకొనఁ జాలము. ఇదిగో బదులుసలాము. సలాము.

తిమ్మ...సలామ్ దేవా! మీయనుగ్రహము వల్ల నన్నియు జరుగుచుండును.

కుతు—ఓరీ యెవఁడురా?

సేవ—(ప్రవేశించి) కైసా సెలవు?

కుతు—త్వరగా కొన్ని యాసనము లిచ్చటఁదెచ్చియుమర్పుము.

సేవ—చిత్తం (ఆసనములు కొన్ని తెచ్చివైచును)

తిమ్మ—మాటలయందించుక నన్నే మాట్లాడనిండు అనఁగా మీరుమాట్లాడఁజాలరని కాదు. నాయిష్ట మెట్లో అట్లే మీరంగీకరించి

తిరనియు మీమాటయే నామాటయనియు వారలతోఁ బట్టుదలతోఁ జెప్పుటయే. కారణము తెలిసినదా?

కుతు—మంచిది. తిమ్మయ్యగారు! మీరిన్ని విధములఁ జెప్పవలదు. మీయిష్టమునకు మాయందెవ్వరును దిరస్కరింపరు. మీయాజ్ఞ రాజాజ్ఞ. మీరల్లాయనియే నాముఖ్యోద్దేశము.

(అంతటయథోక్తముగ బరీద్షాయునిజాంషాయుఁ బ్రవేశింతురు)

(లేచియెదురేగుదురు సలాములొనర్చుకొనుట కూర్చుండుట)

కుతు—ఎంతకాలమునకు మీదర్శన భాగ్యము లభించినది- అంతా కుశలం?

నిజాం—అల్లాకటాక్షంవల్ల యీబ్రాహ్మణునిదయవల్ల మరల మనమొక్కచోట జేరగల్గినారము.

బరీ—చేరగల్గుట కాదు. ఐకమత్యముఁగలుగ సహోదరులకన్న నెక్కువవన్నెకురాఁగల్గినాము.

తిమ్మ—నాదేమియు లేదు. సర్వమును భగవత్కృప.

ఉ. దేవునను గ్రహంబుగలదేని సముద్రములోననీదనా
పావకకీలలందుమికి బాధనుబొందక నేగుదెంచనా
జీవియొకండు చేసినవిశేషములో సకలప్రభావ వి
ద్యావిభవాతిసాంద్రులుమహాత్ములుమీరొకచోటనిల్తురే.

నిజాం—మీరుస్తోత్రమునకొప్పరు. పెద్దవారలబుద్ధియిట్లేయుండును.

కుతు—నేనుధన్యుఁడనైతిని. సుల్తానులారా! ఆగర్భశత్రువగు విజయనగరప్రభునిర్మూలనమువిషయమైమీయుద్దేశము లేమి?

నిజాం—ఉద్దేశ మేమి కలదు? సర్వమును తిమ్మయ్యగారి యిష్టము. నేను కొన్ని షరతులఁ జెప్పితిని. మీరు వానిని వీరిముఖంబున నెవినియుందురు.

కుతు—విన్నాను విన్నాను. నాకు చాలా సంతోషముగ యున్నది.

తిమ్మ—మహారాజులారా! నాయుద్దేశ మిదివఱకే మీతో నొడివియుంటిని. మీము వ్వరకిప్పుడు సమావేశముఁ గల్గించి కార్యనిశ్చయమును దండయాత్రావిధమును ముచ్చటించి విజయనగరధ్వంసమాచరించి కోటగోడలపై మహమ్మదీయపతాక మెత్తింపనుంటిని.

శా. పాపాత్ముండగు రామరాజునువధింపన్ గల్గు భాగ్యంబు ఘో
రావన్మాలము హైందవోజ్జ్వలస్వతంత్రింబూడ్చు లాభంబు మీ
పౌత్రపుం జేరిలభింపఁ జేసికొని సంభావింపనై యెంచితిన్
రేపేయెత్తు మమీపతాకములదోర్దీ సత్ప్రతాపంబులన్.

నిజాం—సర్వసన్నాహములతోడ నెవచ్చినారము. మనము ముప్పురమును స సైన్యులమై యెత్తి తాళికోటకరిగి విషయ మాదిల్షాహిగారికి గూఢచారులచే చెప్పిపంపించి, యుద్ధముఁ బ్రకటించి, మనకోర్కె నివ్వర్తించుకొందము.

కుతు—మేలు మేలు.

బరీ—తరువాత కర్తవ్యమంతయు మనకు తిమ్మయ్యగారెప్పటికప్పుడు బోధింపఁగలరు.

కుతు—సందేహ మేమి? యీవిజయమంతయు వీరిదె.

నిజాం—నా సైన్యము వెనుక భాగముగ మధ్య బరీద్షాహి సైన్యమును ముందుభాగమున మీసైన్యమును నడిపింపుఁడు. ఏలనన, మహాబలవంతులగు మహమ్మదీయ యోధులెల్లరును మొన్నటి ఆదిల్షాహితో బోరినసంగరమున గతించిరి బరీద్షాహి సైన్య మంత బలిష్ఠము కాదు.

తిమ్మ—తెలిసినది. కుతుబ్షాహోసార్వభౌమా యిక మన సైన్యమున్ననో,

ఉ. బాహుబలతీటపోఁగలుగు భాగ్యముఁ గల్గుటలెప్పుడెప్పుడం
చాహవకేళికై మనము సలాము చునుండిరి కత్తులెత్తి "యా
ల్లాహొ" యటంచు దాడిని విలాసముగా నవరింపుచుండి రెం
తేహ నన ప్రతిజ్ఞ దుల లేని ముదంబున గండుమీరుచున్.

కావున మన సైన్యము నే ముందునడవనిమ్ము.

కుతు—అచ్ఛా అచ్ఛా యిదియంతయు మాకు సంతోషం.

తిమ్మ—ఇప్పటికే వేళయ్యెను. వారలు చాల మార్గపరిశ్రాంతులైనట్లు తోఁచుచున్నది. కావున సాయంకాలము సమావేశమై యింకకొన్ని విషయములు తెలిసికొందుము. సరియేనా?

కుతు—మంచిది.

(యవనిక పడును)

(విజయనగరమందలి యుద్యానవనము ఆషాభి ప్రవేశము)

ఆషా—హా! నాకింత దుర్దశ కలుగునని కలనైన నెరుగనైతిని కదా?

ఉ. బంధుగులెల్ల యుద్ధమున బాహుబలంబునఁ బోరి పోరి దా
మ్రిందిరి తల్లిదండ్రులసమానమ్మూర్తిగ నేశతు ప్రరక్షితా
క్రిందనయుక్త జీవములు గల్గినలాభ మదేమి చచ్చినా
యందరిఁ గాంతు స్వర్గమున హా యతినీచము జెంద నేటికిన్.

దుర్మార్గులగు హిందువులచే పరాభవింపఁబడి వారింటి కుక్కవలె నతిహేయముగ జీవించుట కంటె చచ్చుటె మేలు. (ఆలో) కాదు కాదు.

ఉ. భారతరాజ్యమంతయును బాధొనరించి పరాభవాగ్నిచ
ల్లారగ రామరాజును చలంబున నేగతినైన జంపియు
ర్వీరమ్లేచ్ఛు లెంతయు భరించెడిలాగొనరించినాడు వి
స్తారప్రతిజ్ఞతా గరిమ జాలెద స్వీయులు సంతసింపఁగాన్

అయ్యో యిదేటికోర్కె శాత్రవమర్ద్నిరీక్ష్య ప్రతాప పంచాననుండగు రామరాజేడ! కేవల మనదనై నిస్సహాయునై కార్యఖడ్గక్రియా విహీననైన నేనెక్కడ! నరకమును దేవలోకమున కెంతవాగల దంతటి తారతమ్యము. సుల్తానుల కీలుబొమ్మలట్లాడింపుచున్న నీ మహారాజు నెట్లుసాధింతు! సాధింపకున్న నీపరాభవానలము చల్లారునెట్లు.

గీ. ఉదకమతిశయ మైనచో హుతవహుండు
స్వీయ తేజంబు బోవగా మాయమగుచు
లలిపరాభవదావానలము స్వశత్రు
నాశనంబునగా కెట్లు నాశమగును.

ఇందు కేది తెరవు. (ఆలో) మంచియూహ పొడమినది. యీపఠానీ మహమ్మదీయుడతిశౌర్యయుక్తుఁడు. నవయవ్వనుడు స్ఫురద్రూపి నన్నెప్పుడేనింగాంచి తనమోహాదృష్టుల బ్రసాదించి ప్రసంగింపనుద్యుక్తుడైనట్లుకన్పించు కాని మాప్రారబ్ధవశమున నన్నెల్లప్పుడును దాసీజనము పరివేష్టించియే యుండుట నవకాశము కల్గదయ్యె. ఎట్లేని వీనిని నావలలో వైచుకొని కార్యముగట్టెక్కించుకొందు ననంతరము నామనోభీష్ట మీడేరినపిదప వీనిని బరిణయమై సుఖింతు (యోచించుచుండును) (పఠానిప్రవేశము)

పఠా—(స్వ) ఆహా! యేమి యీసౌందర్యము.

చ. కలకలలాడు మోము నవకంబగు యౌవనలక్ష్మిముద్దులూ
రెడిపలుకుల్ ముదంబునలరించెడిమించెడి కన్నుదోయితీ
రు లికుచయుగ్మమెంతయు విరోధులనైన క్షణంబులోన నే
స్తులనొనరింపఁ జాలెడివిశుద్ధపువర్తనమెచ్చఁ జేయదే.

ఎంతకాలంబు నుండియో యీసతీమణి సాంగత్యముఁ గోరి దివారాత్రములు కృశింపుచున్నాఁడ. నాకీహిందూదాస్య విశేషమునఁ గన్నత్తి

రైనం జూడనవకాశము లేకున్నది. కాని, ప్రయోజనమేమి? పవిత్ర మహమ్మదీయులకుఁగాలక్షితయగు నీలతాంగి కాఫరులకు గులామునగు నన్వరింపనిష్టపడునా? కాదీనెలంతకు మెప్పుగూర్చునట్లే హిందూరాజ్య నిర్మూలమొనర్చినచో నానిజమహమ్మదీయత్వమును ల . యానమును పరాక్రమమును విని. తనిసి తనంతవలచి పైబడకుండునా? కానిప్పు డైవమెకలఁడు—(ప్రకాశముగా) లతాంగీ ?

ఆషా—(ఉలికిపడి) (స్వ) ఓహో? నేననుకొన్నంతలోనే యీతడిచ్చోటికే తెంచినాడు. కార్యమెంతయు ననుకూలించు కాలమున కిట్టిసమావేశములే కావలయును.

పఠా—గీ. కలకలారావముల పక్షిగణము గూళ్ల
జేరుచుండెను కమలినీస్త్రీనిజేశు
రాకగోరుచుండె ధైర్యమున నొంట
నేరికొరకు నిరీక్షించు దేలతాంగి.

ఆషా—నిజపరాభవాగ్ని జల్లార్ప మహావీరునకై నిరీక్షింపుచుంటిని.

ఉ. ఈవుమహమ్మదీయుఁడవ యేనును నట్టికులీననౌట నా
భావము వెల్లడించుపరిపాటికి కాలముఁజూచుచుంటినో
భావజతుల్యరూప నిజబాహుబలంబున వైరివర్గముం
జీవనడంచిమించి నను చేకొనవే జగమెల్ల మెచ్చఁగన్.

పఠా—ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! మనోహారిణీ.

గీ. ఎన్ని దినములనుండియో యింతినిన్ను
మదివరించి మనోజదుర్మార్గణముల
బారి గృసియింపుచుంటి నాభాగ్యవశత
నేడు నాయార్తిదీర సిద్ధించెముదము.

చ. కలిగెనునీకునాయెడ నకారణకారుణికత్వమట్టిచో
యలికులవేణినీదయిన యాజ్ఞశరంబున దాల్చి తీర్తునా
పలుకులువిశ్వసింపుము ప్రపంచలయోద్ధతికీలలం
జెలగెడి మత్కరస్థితవిశేషము ఖడ్గముఁజూడు మింతిరో.

గీ. రామరాజునువధియించి రాజ్యమెల్ల
మనమహమ్మత్కులస్థులకును వశంబు
జేసి హిందూజనాళి నిశ్శేష మొనర
జేతు నాప్రజ్ఞ గాంచుమో చెలి! ముదంబు.

ఆషా—మనోహరా! రామరాజన సామాన్యుడుకాడే. తురుష్క రాజులకెల్లఁ బ్రక్కలోనిబల్లెమట్లు నటింపుచున్నాఁ డీతని వధించు సాధనమెద్ది? నీవింతధైర్యముగ వచియింపుటకు కారణమెద్ది?

షతా.—కాంతా! యీవిషయమంతయు నీవఱకేయమర్పఁబడినది. ఇటువినుము. సలకము తిమ్మయ్యయనునట్టి ప్రజ్ఞావంతుడీ విజయనగర విరోధియై సుల్తానుల నేకీభవింపజేసి వారలకు బాంధవ్యమును మైత్రియుఁగూర్చి కొలఁదిరోజులలో తాళికోటకెత్తి రానైయున్నారు. నేనాతిమ్మయ్య నిటనుండి యేరోజుసమాచారమారోజెరుంగఁజేయుచున్నాడను. మరియు విజాపురాధీశుఁడగు ఆదిల్షాహి సార్వభౌముండీ రామరాజునకు పుత్రుడట్లు నటింపుచు మహమ్మదీయుల యందేకీభవించి యుద్ధమందు రామరాజునకు సహాయమేతెంతునని చెప్పి రంగమున రామరాజుసైన్యమధ్యప్రదేశమున జొరబారి సైన్యమంతయు నల్లకల్లోలము జేయునప్పుడు నిశ్చేష్టుడగు రామరాజున కంగరక్షకుడుగ ముఖ్యమిత్రుడుగనుండు నేనవలీల వధింతును. సతీమణీ!

గీ. రాజుచచ్చినచోఁజతురంగబలము
వాలికూలి పరుగువారి బేలయగును

చిక్కదిక్కునవారలఁ జెందీ విజయ
నగరమునుగొందు మేము కాంతాలలామ.

అప్పుడుపవిత్రమగు నీకరగ్రహణభాగ్యమందెదను.

ఆషా—మేలుమేలు మనోహరా! మీరింతయోచించిన విషయమించుకయు నేనెరుంగను. నాహృదయతాపమించుక చల్లారినది. కావున ధన్యురాలనైతిని.

షతా—సహజ స్త్రీచాపల్యంబునం జేసి నీవెచ్చటనైన నీవిషయముజారవిడిచెదవేమో! జాగ్రత్త! అట్లగునేని మనవలన మహమ్మదీయరాజ్యములన్నియు నుపైత్తుగనశించు నిది పరమరహస్యము. నీవైనను కార్యజ్ఞురాలవగుట నే జెప్పవలసియుండదు.

ఆషా—చిత్తము.

షతా—మనోహారిణీ! వీలైనప్పుడెల్ల మనకీవనమున సమాగమము. పొద్దుగ్రుంకి కొన్నిగడియలైనది. నీకొఱకెవరేని చేటికాజనమేతెంచిన నెంతయు ముప్పువాటిల్లు. కావున, పోదముపద.

ఆషా—అట్లేయగుగాక. (నిష్క్రమింతురు.)

(ప్రవేశము సలకముతిమ్మయ్య)

తిమ్మ—ఆహా! నేటికి నామనోరథ మీడేరుభాగ్యము లభించినది. విశ్వప్రయత్నముఁజేసి సుల్తానుల నేకీభవింప నొనర్చితిని. ఆదిల్షాహిని నాకుముఖ్యశిష్యునిగ జేసితిని. కుతుబ్షాహాగులాము. నిజాంశాహి నాయిష్టము కనుసన్నచే గ్రహించి మెలంగెడి పాతభృత్యుడు. బరీద్షాహి నాగూఢచారుఁడు. చతురంగబలములు నాచతురతానిబద్ధములు. నాతంత్రము రామమంత్రము. సర్వప్రజలును నాచేతికీలుబొమ్మలు. విషయములన్నియు నాయెదుట ఫలకలిఖితములు. ఇంక విజయనగరము తృణసమానము. రామరాజు మృత్యుదేవతా సమీపభృ

త్యుడగుట కెట్టి సంశయమును లేదు. ఔరా యెంతటి దుర్ఘటకార్య మైనను, మనోభలమును మించి లేదుకదా ! ఓమనోబలమా! నీవెట్లు నడచిన ప్రపంచము నట్లు నడచును. నీవెద్ది సాధింపనై సంపూర్ణ ప్రయత్న మొనర్చెదవో అది కాక మానదు.

సీ. సైన్యసామంత ప్రజారక్షితాంతఃపు
రేశు ఖాలు నిహారియించినావు
పరరాజ్యదుర్భేద్య తరఘనవిద్యాన
గరమొక్క త్రుటిలోనఁ గాల్చినావు
హైందవనామ సంహాననదీక్షితుని నా
దిల్యాహి స్నేహంబుఁ దెచ్చినావు
అన్యోన్యవైర విహారవాంఛితుల సు
ల్తానుల నొకటిగా పేనినావు
గీ. ప్రబలబలు రామరాజు జంపంగపిదప
రాజ్యరమ నేల సైన్యవిరాజితుఁడుగ
సలకవంశశశిని తిమ్మసార్వభౌము
వెంటగొనిపోవుచుంటి నీవేళ నీవు.

ఓమనోబలమా! విజయానంతరమువఱకు నన్నొక్కపట్టున విడిపోకుము. నీకనేక వందనములు "ఆహా! సలకము తిమ్మయ్యకసాధ్యమగు కార్యము లేదని విజాపురము, నిజాం రాష్ట్రము, బీదరు మొదలగు రాజ్యముల రాజగృహముల నంతఃపురముల వీధుల బోధల గొందుల సందుల వనముల మనముల వేయేల సర్వ ప్రదేశములఁ బ్రతిధ్వనించుచున్నదికదా, యిట్టి యానందమనుభవించునట్టి మహద్దశ యీభరతఖండమున నీ కాలమున నాకొక్కనికే లభ్యమయ్యెనని తలంచెదకాని, నామనమున నొకసందియము విడువక బాధించుచున్నయది. యుద్ధానంతరము విజయము నాకనుట నిర్వివాదాంశమే. తరువాత విజయనగర

సామ్రాజ్యము నీమహామ్మదీయులు వాకొనంగుదురా ? కనికరమెట్టిదో యెరుగనికరకుతురకలకు విశ్వాసముండునా? యనునది శూలమువలె హృదయగోళమును భిన్నాభిన్న మొనర్చుచున్నది. కానిమ్మప్పటికి మరియొకవలఁ బన్న లేకుందునా !

గీ. దొంగలకుఁ గన్నమును వేయఁ దోడుసూపి
యింటివానిని లేపి నాల్గంటఁ జూచు
వానివిధమున హిందూయవనజనాళిఁ
గాల్చివైచెద మంత్రాంగ కాలవహ్ని —

నన్నుఁ దిరస్కరించిన రామరాజు గతి యేమి కానున్నదో దానినే మహామ్మదీయు లనుభవింతురుగాక —

గీ. స్వకులనాశనముం జేయఁ జాలినట్టి
నారు మిత్రుఁడు శత్రుఁడనంగ నెవరు
గుడిగు ఖేళ్ళున మ్రింగెడి క్రూరునకును
తలుపు లప్పడములుగావె తలచిచూడ.

నేనెందునకును వెఱవను. నాకేటిసంశయమును లేదు. భగవంతుఁడిచ్చిన యాయువు చక్కఁగనున్న సముద్రమును మురుగుకాలువగ మురుగుకాలువ సముద్రముగ జేసివైతు. (తలయూపుచు)

(నిష్క్రమించును.)

రామరాజు.

(ఫాలాఫ్ విజయనగర్)

చతుర్థాంకము.

(విద్యానగరము సభాభవనమందు వెంకటరాజును రామరాజును సామంతులు ప్రవేశము)

రామ—సామంతులారా! వింటిరి కదా? గూఢచారుని వృత్తాంతము మనమిప్పు డాదిల్షాహిబుద్ధినిఁ బట్టి పోవలయును.

వెం—అన్నయ్యా! మీరు కోపింపకుందు రేని నేనొకమాటఁ జెప్పెద.

ఉ. వీఁడుతురుష్కముష్కరుఁడు వెక్కిరికొక్కిరి ముద్దు లిచ్చుకా
లాడుచు "నన్ననుండనె జుమా!" యని మిమ్ముల మోసపుచ్చ నె
వ్వాఁడు దురాత్ముఁడీతని యవారుచవాకుల నమ్మవచ్చునే
గాడిదెబండిలాగినను గాని హయంబున కీడువచ్చునే.

మరియును.

సీ. మూషికమార్జాలముల ప్రేమ మెట్లగుఁ
దురకల చెలిమిహిందువులకట్లు

గోవ్యాఘ్రములకు స్నేహవ్యాప్తి యెట్లగుఁ
దురకల చెలిమిహిందువులకట్లు
సాతానిజంగమసఖ్యమ్మ దెట్లగుఁ
దురకల చెలిమిహిందువులకట్లు
శ్రోత్రియునకు వేశ్య సురతమ్మ దెట్లగుఁ
దురకల చెలిమిహిందువులకట్లు.

ఆ. వె. వీరుతూరుపుమ్లినవారు పశ్చి
మాశఁజూతురు పరిశుద్ధహవ్యమీరు
దినిన గోమాంసమునుఁ దినుచునుండువారు
అహహాపుత్రత్వము పితృత్వాత్రముడుగ నేల ?

కావున నాపలుకాలకించి వీనికీయుద్ధమున నవకాశమివ్వకుఁడు.

నం—మహారాజా! క్షమింపుఁడు.

ఉ. శూరులువీరులార్యులు విశుద్ధులుఁ గల్గిపవిత్రమైన యీ
భారతజాతికెంత తలవంపు ఘటించితిరక్కటక్కటా
క్రూరుడు గోవుమాంసమునర్క్ జెయిసాచెడివాడు దుష్పథా
చారుడువీనిఁ జేర్చుట విచారణజేయు డిదెట్టులొప్పగుర్.

వీని నీయుద్ధమందె కాదు; రాజ్యమునుండియే వెళ్లఁదరుముట శ్రేయము.

తిరు—సార్వభౌమా!

శా. ప్రారంభంబుననుండి వీండ్లు మనయార్యావర్త దేశ ప్రభా
ధీరత్వంబులడంచి గ్రంథముల నంధీభూతముల్ సేసి యెం
తో రమ్యంబగునాలయంబుల మసీదుల్ జేసి జుట్టూడ్చిహిం
దూరూపంబు మహమ్మదీయముగఁగాదో దుష్టకృత్యంబు చేర్.

యెన్నెన్ని మాయతంత్రములఁబన్నియో మన దేశమస్వాతంత్ర్యముగఁ జేసిన పాపాత్ముల వీరిని వరించుటకు మీరుగ భరించుట మనకు రానున్న కష్టపరంపరల కాదర్శము. మహానుభావా !

గీ. పుత్రశోకాగ్ని మీ దేహమును దహింప
చందనము వోలె వాఁడు భాషణములాడె
విసమరగదీసి కలిపె భావింపనంద
టంచెరుంగక మోసమునందగిలవు.

వైనదేవర వారిచిత్తము.

రామ.—ఇప్పటికి మీయుపదేశములన్నియు ముగిసినవికదా ! మీరెంత పిచ్చివారలు

ఉ. నందనుఁడట్లు వెన్నిడక నన్ప్రియమారగగొల్చి సర్వమా
నందముతోడ నేలుచును నాపలుకే తనపల్కుగాగ వెం
పొందగ రాజ్యగౌరవము నుజ్వలకీర్తియు నావదాల్ శిరం
బందునదాల్చి నిల్చెడి మహామతి నాదిలుశాహి స్వల్పుఁడే.

ఇంక నాతఁడు మహమ్మదీయుఁడు. మనకా జన్మద్వేషపూరితమగు వంశమున జనియించినాడు. పైపెచ్చు హిందువులకు మొదటినుండియు మహమ్మదీయులన్న గిట్టదనికదా ?

ఉ. హిందువులందు మూర్ఖులతిహీనులు లేరొకొ చందనాటవిం
గ్రిందినకంటకావనిజరాజినిబోలె మహమ్మదీయులం
దుండిలకింప శాంతులు బుధుల్ దనరారరె ఘోరకాననం
బందుమృగాళిమధ్యగతమై చెరలాడెడి లేళ్ల పోలికన్.

అందుకు మన సలకము తిమ్మయ్యగారే ప్రమాణము. రెండవదాని కాదిల్శాహియు—సామంతులారా ! మదన్వవాయసంజాతుఁడైనను గుణమునుఁబట్టి యున్న తస్థానము నొసంగి పూజించుట కెట్టి సంశయమును లే

దిది శాస్త్రవిహితమును రాజార్హాకృత్యమునగుట ననిందిత మిటు చూడుఁడు.

చ. సతతము సౌరభంబు వెదజల్లి వెలుఁగుగులాబి కంటకా
వృతమయినన్ మనోజ్ఞమగు పెంపువహింపదె? దుష్పదార్థసం
గతమయి పారుచుండినను గంగ పవిత్రులఁ జేయదే మనో
ధృతిఁగల వీనిదుష్కులమదేటి విచారణ? చెప్పుడో ఘనుల్

మీరు విషయమును గ్రహింప నేరక మామూలుమాటల వల్లె వేయుచుంటిరిగాని యాదిల్శాహిగుణము నించుకయు పరిశీలింపరైతిరి.

సీ. ప్రాభాతమునఁ దుంగభద్రానదిని స్నాన
మాడియు ధౌతాంబరాళిఁ దాల్చి
తిలకంబు నొసలుపైఁ దీరిచి మ్రొక్కి సత్
భూసురాశీర్వాదములనువడసి
తదనంతరంబు మాతాపితృవందనం
బులఁ జేసి పంచాంగఫలము వినియు
సభ కేగుదెంచి రాచరికంపు కార్యముల్
సవరించుకొని సర్వసమత లేచి
గీ. భోజనముఁ జేసి గీతలబూని మారు
నన్వయ మొనర్చి చెప్పుచు హరిపదార
విందధ్యాన విహారభావితు విరక్త
సంగుఁడాదిలుశాహియసంగవినరె—

యెవ్వనికొఱకు నిజాముతోఁ బోరి ఘోరపరాక్రమము నెఱపి కళ్యాణదుర్గము సాధించి యొసంగితినో యెవ్వనివలన నవాబులందరును నన్నుఁ దేరిచూడఁజాలక నాకు వంగివంగి సలాముఁలర్పించుచున్నారో యెవ్వఁడు నా సైనికులు చెలరేగి మహమ్మదీయస్త్రీల మానంబును

వారి ప్రజల ప్రాణంబులును, వారిసైనిక త్రాణంబును వారి ఖురాన్ గ్రంథదాహంబును మసీద్ మారణంబును గావించినప్పుడు నాయందలి మనహిందూమతమందలి యభిమానంబున నోర్చియుండెనో యెవనిసహాయంబున గోలకొండ రాజ్యములోని ఘూన్ పుర పానుగల్లులను దుర్గద్వయమును సాధింపఁగల్గెనో యెవని జనకుని కాలమునుండియు మనకధక మైత్రిగల్గి వర్ధిల్లుచుండెనో, అట్టి ఆలీ ఆదిల్షాహిని మాత్రము నేను తిరస్కరింప. బహిష్కరింప. ఇందుకు మీరెదురాడు సమంజసము.

వెం—అన్నయ్యా! తనతండ్రియగు యిబ్రహీం కాలమున మనము గెల్చి స్వాధీనపఱచుకొనిన రాజ్యములన్నియుఁ గ్రమంబున మనవలన గైకొననెంచి మైత్రిలేక సాధింపనశక్యమని యీపన్నుగడ పన్నె. అందులకు మొన్నటి కళ్యాణగిరియే తార్కాణము. ఆవిషయ మట్లుంచుడు—మొన్నటి అహమ్మద్ నగరపుముట్టడిలో మహమ్మదీయులకు మనము గావించిన యపకారములకు నవాబులెంతేని మండి లోలోన సంధుల జరుపుకొని: ఆదిల్షాహితో గూఢముగ నేకీభవించి యుద్ధమున కేతెంచుచున్నారనియు వదంతికలదు. వారి రాయబారుల నవమానించుట మరియు కంటకమైనది. మనపురమునుండి ఆదిల్షాహా పోవునప్పుడు మీరాగు దాటువఱ కంప లేదని వాని కాగ్రహముగల్గినట్లూహింపఁ గల్గితిమి. ఇట్లుండ మీకొక ప్రబలమైన తార్కాణము జూపెదను చిత్తగింపుఁడు.

దుర్మార్గుఁడగు సలకము తిమ్మయ్య వారలకడఁ జేరి తరతరములనుండి విరోధముచే విఱ్ఱవీగు నిజామునకును ఆదిల్షాహికిని సంధి గూర్చె. వైరముడిపె నట్లన్న ఆనిజాము పుత్రికయగు చాందుబీబీని ఆదిల్షాహా కొసంగి వివాహ మొనర్చిరి. షోలాపురదుర్గ మరణమొసంగెనింక ఆదిల్షాహా చెల్లెలిని నిజాముసహోదరుఁడగు మూర్తిజాకొసం

గెరి. ఇట్లు బంధువులై గోలకొండనవాబగు కుతుబ్షాహితోఁ జేరి మనకు చిరకాలవిరోధియగు బరీద్షాహినిఁగూడి సర్వసన్నాహసంసిద్ధులై యెత్తి వచ్చుచున్నారలనుటకొక్క తార్కాణము. కేవలము మీకు దత్తపుత్రుఁడగు మ్లేచ్ఛుఁడు తన వివాహసందర్భమందైన మీకించుకంత వర్తమానమంపినాఁడేమో చూచితిరా? కేవలము స్తంత్రము స్వా[illegible]శల్య ప్రాయులమగు మనమూడ్చివైచు ప్రాపయంత్రము మహారాజా! యింక మాకేటి యనుమానము వానియందేటి యాపేక్ష?

సేవ—(ప్రవేశించి) మహారాజా! విజాపురమునుండి చారులేతెంచి యున్నారు.

రామ—రమ్మని చెప్పుము—

సేవ—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

(విజాపురచారులు ప్రవేశము.)

చారులు—మహారాజాధిరాజసార్వభౌమా! సలాములుసలాములు.

రామ—ఓయీ యేమివి శేషములు?

చారు—జీ తుమారా బేటి ఆదిల్షాహి మహారాజ్ తుంకు ఖత్ లిఖ్నా దేఖోజీ ప్రభో.

రామ.—తెండు, (చారులు కాగితమిత్తురు.)

రామ—(చూచి) మిత్రులారా! మీసంశయములన్నియు నివారణయగునట్లే యుత్తరమంపినాఁడు. చూడుఁడు గోపానాయకా! చదువుము.

గోపా—(చదువును) శ్రీమన్మహారాజరాజ.

రామ.—పైనక్కఱ మట్లుంచుము. తరువాతను.

గోప.—తరువాతను. నాకు నిజామ్ కూతురగు చాందుబీబీని వివాహమాడవలయునని కోర్కె కలదు. విరోధిపుత్రికయైనను "స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి" అనికదా? తరువాత షోలాపురము నరణముగ నొసంగునట్లొడంబడికలు జరిగినవి. ఆదుర్గమును యుద్ధముచే సాధించుటకు విశేషసైన్యము నాశనము కావలయుంగదా. దీనివలన మనకేమి లాభము! పిమ్మట మూర్తిజాకు నాచెల్లెలినిచ్చితిని. దీనికి కారణము పిల్లనిచ్చుటమునుబట్టి పోక తప్పులే దీకార్యములు మీకు విరోధినని చెప్పినంగాని వలను వడవయ్యె. మీచరణసన్నిధిం జరుగవలసిన శుభములిట్లు పరోక్షమున జరిగినవి క్షమింపుండిప్పుడీ విషయ మమ్మగారికి నామనఃపూర్వకవందనములతో నివేదింపుండు మఱి ముఖ్యముగ వ్రాయు టేమనగా? నవాబులందఱేకమై యెత్తి తాళికోటకరుదెంచిరి. వారలం దేనేకభవించినట్లు ప్రస్తుతము నటించి యనంతరము యుద్ధకాలమందు ససైన్యుండనై మీలోనికేతెంచెద నన్నప్పుడు నిరాక్షేపణగం ప్రవేశింపనిండు. మన యుభయసేనాసాగరమధ్యమున తురుష్కసేనలాకసదీప్రాయములు కాకపోవు. సర్వజ్ఞులగు మీరెట్టి ప్రయత్నలోపమునుం జేయరని నాయభిప్రాయము—నాతప్పులన్నియు మీపాదపద్మముల సన్నిధి నివేదించుకొనినంగాని నాయాత్మకు శాంతి లేదు.

ఇట్లు కుమారుడు.

ఆలీ ఆదిల్షాహా.

రామ.—ఇప్పటికి మీయనుమానము లన్నియు ప్రమాణరహితములైనవికదా?

వెంక.—(లేచి) ప్రమాణరహితములు కాదు. ప్రమాణసహితములైనవి యెంతవెఱ్ఱిమూర్ఖుడగువాడు కన్యాలోలుడై వివాహమాడుం

గాక వివాహానంతర మేల మనలో చేరరాదు? యీవిషయము పూర్వమే యేలనుడువరాదు. యుద్ధరంగమధ్యమున నానేత్రు పేరుల దాటుచు మనలోం జేరునట. అది మారణకృత్యమున కామారణకృత్యము నకా? ఉభయసేనావాహినీమధ్యమున నేతెంచు కుత్సితాభిప్రాయవిషయమైకదక్షు నెవ్వరు నాటంకపఱుపరాదట. వాడు దత్తపుత్రుండట యీయాలోచనము తాళికోట కేతెంచువఱకుం దోచదయ్యెకాబోలు. ఇది విజయనగరసామ్రాజ్యవిధ్వంసమున కేర్పడినట్లు తోచుచున్నది. లోకమున నెందఱిపుత్రులు పరలోకగతులు కాలేదు? కొందఱుండిన వారిదుఃఖ మతీతమై మహమ్మదీయులం బుత్రులుగ స్వీకరింపునంతటి యవస్థకుం దార్పకల్గెగా? కానిమ్ము.

ఉ. ఆవిధిఁ దాటిపండ్లగతి నాయవనాళి శిరంబులీధరా
దేవికినిత్తు భూతబలిం దీరగ తృప్తివహింప కాకగృ
ధ్రావళి వారికాంతలకటా యనిగుండెలగుద్దుకొంచుదుః
ఖావిలమానసంబుల మహాటవులందునం జావడెంతయున్.

యెవరెట్టికుతంత్రములైనం జేయనిండు యెవరెట్టి మాయావాగురలకైన లొంగుడు. యెవరెట్టి హిందూరాజ్యధ్వంసమునకైనం గడంగనిండు ఉత్తముడగు సుక్షత్రియవీరుండెవండైన నుండిన నన్ననుసరించుం గాక లేదేని నేనొక్కండ పగవీరభయంకర నిశితకరవాల మాత్రద్వితీయుండనై పోయెద. (పోబోవును)

రామ.—(చెయిం బట్టుకొని) తమ్ముడా శాంతింపంగదోయీ! నీయిష్టమున కెవ్వరు తిరస్కరింపం దలంచిరి? విజయనగరసామ్రాజ్యోద్ధారణము నీవలనం గాగలదని మేమెల్లరమును చేతులు సాచియున్నార మిట్టియెడ మహాగ్రహమున నొక్కండవే యరిగిన రానున్న విపత్తు నాలోచించుకొనుము పూర్వాపరసంధర్భము లెఱుంగ లేమి తర్కిం

పుచుంటిమిక దా? నీకెట్లీప్సిత మట్లగుఁ గాక! వృద్ధుఁడనై జరాభారమున బుద్ధితార్మారై పరలోకప్రయాణోన్ముఖుండ నగు నాయెడనా నీవాగ్రహించుట? లేక మన కునికిపట్టయి హిందూలోకాలంకారమగు విజయనగరముపైనా? లేక నీసామంతులమీదనా? తమ్ముఁడా! వెంకటరాజా! నీకీముసలియన్నపైననే సంపూర్ణాగ్రహమును, అసూయయు నుదయించినచో,

మ. పరిపాలించితి నెంతకాలమొ యశంబా కూర్చితిన్ గొంత ఘో
రరణాళిన్ జయమందినాఁడ నరులా రవ్వంత శీర్షంబుఁజూ
పరు నేఁడీగతినెత్తివచ్చి రెటులన్ వర్తించినన్ నీవు బా
లురునన్ గాగలవారు సంగరమికెట్లో తీర్పుడీ మేలగున్.

నా కేటికి?

గీ. ముక్కుమూసికొనుచు నెందొ మూలఁగూరు
చుండి భగవంతు వేఁడుట లొప్పుగాక
లేనిపోని ప్రమేయముల్ బూని రాజ్య
భారమీయీడున భరింప బాగె చెపుమ!

(విచారించును.)

వెం—(కాళ్ళపైఁబడి)

శా. అన్నా! పాపము సైపఁజెల్లునిక లోకారాధ్యునిన్ గ్రూరబు
ద్ధిన్నానోటికి వచ్చినట్లరచితిన్ దీనుండ నజ్ఞుండ మీ
రెన్నంబోకుఁడు వీనిమానసమునం దెంతేని మీయాజ్ఞఁ దా
ల్తున్నా శీర్షమునందు బాల్యచపలాత్మున్ వీని మన్నింపవే.

రామ—(లేవనెత్తి) నాయనా! కర్తవ్యమును బోధించెద. నీవింక శాంతివహింపుము సామంతులారా! మన ప్రయత్నమెట్లున్నది?

నర—మహారాజా! రాష్ట్రమందలి యన్ని భాగములనుండియు సైన్యముల రప్పించితిమిక దా! అది యంతయు నాలులక్షల కాల్బలమును లక్షగుఱ్ఱములును ముప్పదివేల గజములును కలవు.

రామ—సరియే అట్లయినచో నాచిన్నతమ్ముఁడగు తిరుమలరాయనికి లక్షకాల్బలమును నిరువదివేల గుఱ్ఱములును నైదువందలగజముల నొసంగి ముందనిపి శత్రువులు కృష్ణానదిని దాటి రాకుండునట్లుంపవలయును నాకుమారులగు పెదతిమ్మరాజును కొండలరాజునుకూడఁ బంపవలెను. పిమ్మట శేషించినవాహినినిఁ గూడి వెంకరాజయుక్తులమై మనమందఱమును రణావని కరుగవలయును కావున నిదియాజ్ఞ.

అందఱు—చిత్తము—

(యవనిక పడును.)

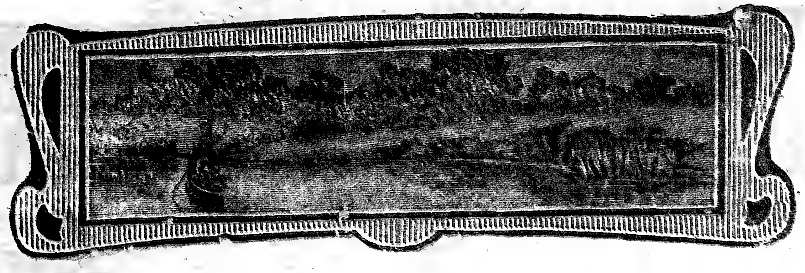

రామరాజు.

(ఫాలాఫ్ విజయనగర్)

పంచమాంకము.

(ప్రవేశము కృష్ణానదీప్రాంతము గుడారములో తిరుమలరాజు)

తిరు—దుర్మార్గులగు శత్రువు లెంత వేధింపుచున్నారు! రామరాయా! ప్రాణములు విసవెత్తుచున్నయది. కృష్ణానది పొడవుననుండు రేవు లన్నియు ఫిరంగులతో కఠినముగ సంరక్షింప బడుచున్నయది వారికి వలిక భిముఖముగ నుండు రేవును నేను స్వయముగ కాపాడుచున్నాఁడను. మొన్నటినుండియు శిబిరములవిడిచి చాలాదూరమరిగిరి. వారిని వెన్నంటి మేమునుఁ బోవుచుంటిమిప్పుడీరాత్రి మరల శిబిరములఁ బ్రవేశించినట్లు నటించి యెటుపోయిరో తెలియదయ్యెను. కర్తవ్యమెట్లు?

ఉ. మానితబాహువిక్రమరసా పరిశోభితులుజ్వలప్రభా
జ్ఞానులునైన శాత్రవులు నల్వురునిల్వఁగ సైన్యసాగరం
బోనితరంగసంఘురుచినెంతయు బొల్పెసలార మించి కృ
ష్ణానదిదాటివచ్చిన నశక్యము వారలఁ బోరగెల్వఁగాన్.

ఇందులకే యన్నగారు దారులన్నియు బిగించినన్ను సైన్యసహాయునిగ నొనర్చి పంచినాఁడు.

(సేవకుఁడు హఠాత్ ప్రవేశము.)

సేవ—మహారాజా! శత్రువు లెదుటి రేవున నదిని దాటిరి

తిరు—ఆ! ఆ! నదినిదాటినారా? ఓహో సైనికులారా!

గీ. లెండు శాత్రవవర్గముద్దండరీతి
రేవుదాటిమననూడ్వ రాబోవుచున్న
వారలట ఆయుధముల మీఁ వాహనములఁ
బూని ఘోరాహవానందమూని వేగ.

(పోబోవును.)

(మరియొక సేవకుఁడు ప్రవేశించి) మహారాజా! వందనము. ప్రభువుగారు ససైన్యులై శత్రువులం దాకిరి. మిమ్ముఁ ద్వరలో కలియరమ్మని వార్తనంపిరి.

తిరు—మేలు మేలు. యన్నగారేతెంచిరా? మేమిదేవచ్చుచున్నారము.

(నిష్క్రమించును.)

సోమ—(ప్రవేశించి) రామనాథా! యీవైపునకురమ్ము. సంగరసమీపమునను శ్మశానసమీపమునను నిలువరాదందురు.

రామ—యెందువల్ల?

సోమ—యుద్ధము దగ్గఱనున్నచో యేతుపాకిగుండుకో యెగురుట తటస్థించును—శ్మశానసమీపముననున్న ఆయుక్షీణము.

రామ—పొగపారుటచేతనా? సరియె. నాకు దూరమగుటవల్ల కొంచెము దృష్టిమాంద్యముగనున్నది. యిప్పుడెవరి కెవ రెదిరినిలిచిరి? యెట్లు సంగరము ప్రవర్తిల్లుచున్నది?

సోమ—ఆవిధి నదినిదాటిన మూసల్మానులు దక్షిణాభిముఖులై నిలువఁబడిరి. కుడివైపు నాదిలుశాహాయును. ఎడమవైపు బరీద్షాహి

యు కుతుబ్షాహాయు నడుమ నిజాంశాహాయు తమతమబిరుదుపట్టంబులు మెఱయ నెదిరించిన నెట్టిశత్రుప్రున్నైన గెలువఁదగియుండిరి. హిందూసైనికు లుత్తరముఖులని వేఱుగఁ జెప్ప నేల? బీదరగోలకొండల వాఱుల నిర్వీర్య సహాయశూరుఁడగు వెంకటరాజెదిరించె చూడుము.

రామ—ఆ! గ్రహించితిని. కనులైనను లీల పోలేదు. సరియే; మధ్య నిజాంశాహానెదుర్కొనినది వృద్ధరాజుగారేనా? అబ్బా! ఎంతటియసాధ్యుఁడు! తొంబదియాఱేండ్లప్రాయమట! యుద్ధమందు వేఁగిమున శింపలేదు. పదునాఱేండ్ల బాలునివలె చెంగలించి దుముకుచున్నాఁడెంతయద్భుతము? మఱొక స్వల్పసైనికు నెదిరింపరాదా? ఇట్లేల?

సోమ—ఔను! తానిప్పుడున్న స్థితినిఁబట్టిపోవలయు సరియే! చూడఁబోవుచున్నారముకదా? తినఁబోవుచు రుచులడుగనేల? ద్రోణాచార్యుఁడు వృద్ధుఁడుకాఁడా? భీష్ముఁడు తాతకాఁడా? సంగరమున దిగ్దంతులవంటి పాండవులకు పంచకూళికషాయముఁ బోసినారు. వీరికేమి చూడు మాచివరనున్న ఆదిల్శాహాను పినతండ్రియగు తిరుమలరాయఁడెదుర్కొన్నాఁడు.

సోమ—ఈజట్టీసరిపోయినది. కాని రామరాజుకు దత్తుకొడుకగు టేమి! యెదిరించి యుద్ధమేమి? ఎందుకువచ్చినజుట్లజుట్లసరాగము?

రామ—అందేదియో చమత్కార మిమిడియున్నది. అదిగో సంగరమారంభమైనది.

(తెరలోధ్వని)

ఓహో! మహమ్మదీయులవిలుకాండ్లు హిందూసైన్యముపై శర వర్షముఁ గురిపించుచున్నారు. ఆహా! ఏమివారిలక్ష్యశుద్ధియు బాహుబలమును.

చ. కనుమటుభూరిబాహుబల గర్వితులై విలుకాండ్లు నిల్చి నా
రిని వెనులాగి ముష్టిరశరీరము లొక్కటదూసిపోవ నే
సినకరలాఘవంబు తమచేతితుపాకుల నెత్తి హైందవు
ల్మోనఁగ ఎలంపుచుండి రతిమూర్ఖుల మ్లేచ్ఛులఁ గాల్చివైచుచున్

మనము వృద్ధరాజుయుద్ధము ముమ్మందు చూచి మన సంశయనివారణ జేసికొనుట ప్రథమకర్తవ్యము. (చూచి) ఆహా! నిజమునిజము.

ఆ. వె. రాముఁడేల? పరశురాముఁడేలగణ స్థ
స్థాణుఁడేల? నట్టిద్రోణుఁడేల?
రామ— వృత్తములకు సేవ వృద్ధియైనటువీని
వయసు హెచ్చె బాహుబలము హెచ్చె.

సోమ—ఆగుమాగుము. నిజాంశాహాపూర్వవైరము తనివోవనేమో యనుచున్నాఁడు విందము.

(తెరలో)

ఓహో రామరాజా! నీకు కాలమాసన్నమై నాయెదుటఁబడితివి.

ఉ. ఆని బలంబురంబుగల "యాదిలుశాహా" నుఁగూడి మాను క
ళ్యాణి జయించినప్పటివిలాసము సాగదు "మాకు నిత్యక
ళ్యాణము పచ్చతోరణమవో" తలనున్నఁగగోర్కిగారిక
ళ్యాణముఁ బాడువాడ నిలుమా క్షణమాత్రము సంగరావనిన్.

సోమ—యీభేషజభాషణంబులకేమి లే అమ్మునలివీరునియెదుట నీవు శలభసమానుఁడవు. ఆ! అదిగో రామరాజేమో నుడువుచున్నాఁడు

(తెరలో) ఓరీ ముష్కరతురుష్కాధమా.

చ. క్రిమమెడలంగ హైందవుల గారియ బెట్టి సురాలయాళి దు
ర్భ్రమఁబడఁగొట్టి నారుల పరాభవకీలల మాటఁగట్టి న్యా
యముఁబడనెట్టి నెట్టికలుషాత్ముని నిన్నెదిరించి త్రెంతు సిం
గము గజమాంస మాన గొన నైజముగాకది నూత్నపక్కియే.

సోమ—బాగుగ నుడివినాఁడు.

(తెరలో ఫిరంగులు పేలుట)

రామ— హా యిదేమి వైపరీత్యము. సోమనాథా! అటుచూడుము యవనుల కృత్రిమోపాయము. ఫిరంగులన్నియుఁ జేర్చి ముందు విలుకాండ్రచే యుద్ధముఁ బ్రారంభింపఁజేసి హిందూసైనికులు సమీపమునకువచ్చిన వెంటనే విలుకాండ్రఁదొలంగించి ఫిరంగులనన్నిఁటి నొక్కపెట్టునఁ బేల్చిరి. అయ్యో! అయ్యో! హిందూసైనికులెట్లు దిక్కుదోచకఁ బరువెత్తుచున్నారు.

సోమ—త్వరపడక నిరుదెసలఁ గనుగొనుము. వెంకటరాజును తిరుమలరాజును తమతమపరాక్రమముల విజృంభించి నడుమనున్న సైన్యము ఫిరంగుల వాతఁబడుటకెంతయు నాగ్రహించి తురుష్కవాహిని నెట్లుకసిమసంగుచున్నారు మేలుమేలు యిప్పట్టున మ్లేచ్ఛులు కొంచెము వెనుకంజవేసిరి.

(తెరలో)

చ. యవనులమోసపుంబనికి యద్భుతమందెద వేల ? పాపసం
భవులకు న్యాయయుద్ధమనుమాటస్ఫురించునె ? శత్రుమారణో
త్సవమున నేగుదెంచితిఁ బ్రశాంతివహింపుము నీవు కార్యభా
రవహనశక్తి నాకిడుమరాతులదుర్గతిఁజూడుమా ప్రభో.

రామ—యీతఁడెవ్వఁడు ప్రళయకాలరుద్రునిఁబోలె వచ్చుచున్నాఁడు.

సోమ—యీతఁడు గోపానాయకుఁడు. విజయనగరసామంతప్రభువులలోనొకఁడు. పాపము! రామరాజునకు కావలసినంతసాయమేర్పడినది. మరల సైనికులు పురిఁగొనుచున్నారు. యవనులఁ బారిగొనుచున్నారు. ఆహా! ఒకరికొకరుఁ దీసిపోవని యీకయ్యమే చూచితీరవలయును.

సీ. శూరులదేహముల్దారువుల్చిరములు
రాలు నావలుగాగ రథచయంబు
గజశరీరములు లంకలుగాఁగ బాణదూ
ణాదులు జనెడిసర్పాళిబోల్కె
కాకగృధ్రాది భూతాకల్పితారావ
స్వనముల్ప్రవాహ నిస్వనముగాఁగ
నుభయసైనికచయ మొడ్లుగ చచ్చెడి
వారు కూలెడిమృద్వికారములుగ

గీ. కేవలభయంకరావేశ భావమునను
శోణదీధితితోడ దృక్కోణములకు
వేరమై ఘోరరక్తపు టేరు బారు
చున్నయది చూడుమా యిట్టులెన్న రాక.

రామ—సరే! నీవర్ణనలో నీవు మునిఁగియున్నాఁడవు. పాపము రామరాజుయుద్ధము గోపానాయకుని తలపైనిడి సైనికమధ్యభాగమున నెత్తుగ రత్నమయమైన నొకగద్దియపైఁ గూరుచుండి సైనికులఁ బ్రోత్సాహించుచు యుద్ధమునందనివార్యపరాక్రమము నెరపినట్టి శూరులకు రత్నములు వజ్రములు మణులు కెంపులు వరహాలు రూపాయలు పల్లెరములతో బహుమానములొసంగుచున్నాఁడు. దానంజేసి సైనికులమితోత్సాహమున వెనుదీయకఁ బోరుచున్నారు.

సోమ—ఉండుముండుము. ఒకటే ధోరణియా? నాకు కన్పింపలేదు. కొంచెము నిర్దేశించి చూపుము.

రామ—అదిగో సైనికమధ్యభాగమున బంగారపు జరీతో ధగధగ ప్రకాశించు ముత్యాల జాలరులతో మొకమల్ గుడ్డలతో వెలుంగుఛత్రమన్నిటికన్న యున్నతిగఁ గన్పించుచున్న యదికదా! దానిక్రింద.

సోమ—ఆ. ఆ. చూచితిని. భేష్ ఇదియెంతయనుకూలమును కొంటివి యుద్ధమాచరించుటకన్న యుద్ధవీర ప్రోత్సహించుటయే యతిశయము.

(మరల తెరలో ఫిరంగులధ్వని)

రామ—ఛీ ఛీ మరల తురకలు మోసముఁ జేసి ఫిరంగుల పేల్చినారు. పాపము! హిందువులెందరు హతులైరి.

సోమ—మిగిలినవారైనను కొందరు గగ్గోలువడియు కొందరు విరిసియు కొందరు సురగియు కొందరుపఱచియు కొందఱు వెరచియు, తలకొకదిక్కుగఁ బరువెత్తుచున్నారు. అదిగో భయపడి పోవు వారలకతినోర్తులాడుచు వెంకటరాజు సైనికులనెల్లఁ బ్రోత్సాహపెట్టుచు నీదెసకువచ్చుచున్నాఁడు. పాపమీవీరుఁ డీహిందూదేశమునకు పవిత్రభృత్యుఁడు—

రామ—ఆ! ఆకల్లోలమేమి సోమనాథా! మిక్కిలి యాశ్చర్యమింకొకటి జరుగుచున్నది. ఆదిల్షాహ ఐదువేల సైన్యముం గైకొని రామరాజుగారికి బాసటకై కాఁబోలువచ్చుచున్నాఁడు నమ్మకమైనకొడుకు సకాలమున కుపకరించుచున్నాఁడు. మేలుమేలు తురుష్కుఁడైనను వీని పితృభక్తి నిరుపమానము. సోమనాథా! వెంకటరాజేటికో రాద్రిమున నిటవచ్చుచున్నాఁడు మనమాచెట్టువైపున కొత్తిగిలుదమా!

రామ—మంచి దీవీరునకకృత్యము గిట్టనట్లున్నది. (ప్రక్కకొదుగుదురు)

(రక్తసిక్తుఁడై కత్తిబూని వెంకటాద్రిప్రవేశము)

ఉ. సైనికులార! కృత్రిముఁడసాధ్యుఁడు వీడితడీబొరంగరా
నైనవిధంబు హిందువుల నార్పుటకేఁ జుడి పుత్త్రుఁడంచు రా
జౌననియొప్పుకొన్న మనకాయువు పూరితికల్గునింక నె
ట్లయినబలంబుఁ జూపివెను కాడగ ద్రోయుడి బాయుడీ వెతల్

(తెరలో)

ఉ. తమ్మునిమాటలన్విని యథాయథ జేయకుఁడయ్య వీడు నా
కిమ్మయిఁ గూర్చుపుత్త్రుఁడు నహీనగుణాఢ్యుఁడు చెప్పినట్టిచే
తమ్మొనరింపవచ్చును విధాయకమే కద? వెంకటాద్రి తే
శమ్మొరుగండు బాలుఁడతిసాహసచర్యుఁడు గాన సైనికుల్.

ఇదినాయాజ్ఞ—

వెంక—అన్నయ్యా? యెంతటిమాయలోఁబడిపోతిరి! విజయనగరసామ్రాజ్యధ్వంసమునకె నీకీచెడుబుద్ధి బొడమినది! హా యెంతటి దుష్కృత్యము.

(తెరలోనుండి తుపాకివేటు తగులును.)

ఛీమూర్ఖుఁడా! ఆదిలుశాహా! యెంతపనిఁ జేసితివి.

ఉ. చాటునఁ బొంచినీపలుకు సాగదటంచుఁ దలంచి నన్ను టా
టోటు తుపాకివ్రేటున నెటోవధియింపఁ దలంచినావె యా
రాటము సర్వమిట్టులవరాటముఁ జేసెద మూఢ! మున్ను రా
ఘాటకరస్థితాసిపరికల్పిత తీక్ష్ణతరప్రఘాటిచేఁ.

(పోబోయి) కాళ్లుతడఁబడి హా. హా.

గీ. వెన్నునందాకివకుమందున్న శల్య
చయముఁ జూర్ణంబొనర్చివిస్మయతనీ తు
పాకివ్రేటుకటా తడఁబడెడి కాళ్లు
నడవజాలనివిధమయ్యె నాయవస్థ—

(తూలి) అబ్బా! నిలువఁజాలను నిలువఁజాలను. (క్రిందఁబడి)

ఉ. జానెడుపొట్టకై పరులఁ జంపుచు స్వీయులఁజంపుకొంచు న
జ్ఞానముఁ జెందివీరమరణంబున కాస్పదమైనశూరులే
స్థానముఁబొందువారలొ ప్రశస్తము నాకము లేక దుష్పథం
బౌనరకంబొ యేదియెటులైనను నాకిదిస్వర్గలోకమే—

ఏటికన,

ఉ. ఆదిలుశాహ రాకడ మహాముదమంచుఁదలంచె రాజు మా
కీదెసఁ గెల్పుఁగల్గుట నికెంతయుదుస్తరమప్డుసైనికుల్
హాదయులేనిమ్లేచ్ఛులకరాసులఁబీనుఁగ రాసులౌచు, తా
వేదురుపాటుతోఁడఁ బలవింపుచు కూలుచు తిట్టిపోయరే—

వారలరోదనధ్వానముల విజయనగరవిధ్వంసనసంధానముల హిందూ రాజ్యోన్మూలనముల వినకుండ నీరక్తపుటేరున నభిషేకింపఁబడి, తుచ్ఛశరీరము వాయునాకిది స్వర్గలోకమే—

హా హిందూదేశమా! నీకెట్టిదురవస్థరానై యున్నయది.

(తెరలో)

ఓరీ! వీనిని సజీవునిగ బట్టుకొనుఁడు.

వెం—ఛీ. ఛీ. యవనసైనికులు సమీపించుచున్నారు. వీరిచే పట్టుబడి నీచముగ జంపఁబడి యధోలోకజీవితుఁడ నేలఁగావలయు.

ఉ. ఘోరతరాహవస్థలినకుంఠితశత్రుసుకంఠలుంఠనో
దారపరాక్రమస్ఫురణఁ దాండవమాడెడి ఖడ్గమా! త్వదీ
యోరుబలంబునాపయిమహోద్ధతిఁజూపుము శత్రురాజకాం
తారముచూరఁగొంటినిక దా? యికనన్వధియింపఁజెల్లదే.

గీ. నీవుజన్మించినందుకు నీకుముదముఁ
గూర్చినాఁడనునుఁజంపికూర్పరాదె

నాకుముదమట్టులౌటనీవాఋణంబు
తెల్లఁదీరును పరలోకమెల్లమెచ్చ.

(ఖడ్గమునఁ బొడుచుకొని ప్రాణమును విడుచు)

(తెరలో)

అరే కాఫర్ మర్గయారే మర్గయారే—జావ్. జావ్.

(సోమ— రామ— ప్రవేశము.)

సోమ—హా! మహావీరుఁడొక్కఁడు ధరకొరిగినాఁడు. రామరాజునకిక నపజయమే—దాక్షిణాత్యులగు హిందువులకెంతటి దురవస్థ రానైయున్నది. విజయనగర మిక నామమాత్రావశేషముఁ జేయక పోరు.

రామ—శివశివా! యీయన్యాయమేమి. ఓరీమూర్ఖుఁడా! ఆదిలుశాహా! నీకింతటివినాశకాలబుద్ధితగదు.

సోమ—రామరాజుగారి సమీపవర్తులై గజసమూహముపైకి సింహచర్మము నెగురవైచి యదలించినాఁడు, సేననెట్లు చిందఱవదరఁజేయుచున్నది.

రామ—అయ్యో అయ్యో రామరాజుగారెక్కిన టాంజానెక మత్తగజము క్రిందబడవైచినది. పాపము వృద్ధుఁడీవేళటున నసువులఁ బాయకుండునా?

సోమ—అదిగో లేచినవానిని, హా ఘోరము! ఘోరము!—ఓరీ దుష్టుఁడా! యిదేమిమోసము ఛీ. ఛీ. రామనాథా! చూడుము. చూడుము.

రామ—అయ్యో.

సోమ—ఉ. లేచెడివృద్ధుఁగాంచియు "బలే" యని మూఢ
తురుష్కుఁడింత సంకోచము లేక ఖడ్గమునకుఁ బలిజేసెనిదేటిపాపమో.

రామ—హా! చతురబ్ధివేష్టిత మహామహీనెల్ల వెలుంగురాజున ట్లేచి శిరంబు బల్లెమున నెత్తిరిదెంతటి ఘోరకృత్యమో.

సోమ—హా! వధించుటకాక నమ్మహాత్ముని శిరము బల్లెమునం గ్రుచ్చి పైకెత్తి చూపుచున్నారు. రామరాజా! తుదకెంతటి పాపవిధికి లోనైతివి. హా పఠానీ! యెంతక్రూరుఁడవురా! నిన్నునమ్మి యంగరక్షకునిగ నుంచుకొన్నందులకు ప్రభుశిరముం ద్రుంచి మంచిపని జేసితివి. నమ్మికస్వామిద్రోహులగు మిమ్మననేల? రామరాజా!

సీ. ఇచ్చినాఁడవు సకలేప్సితార్థముల స
ద్ర్రార్థులెంతయుమోదమందుచుండ,
హెచ్చినాఁడవు యవనేశ్వరుల్ తోలుబొ
మ్మలరీతి నీ పాదములవసింప
వ్రచ్చినాఁడవురిపువర్గకాంతారభూ
మీరుహంబులకుకుఠారుఁడవయి
నచ్చినాఁడవుకవీంద్రకృతసుకావ్యముల్
నవరసాస్వాదనానందగరిమ

గీ. "సచ్చరిత్రుండు హిందూప్రశస్త రాజ
మండలికి శిరోమణిసముండు" విజయ
నగరభానుండు రామ రాజగుననంగ
తనిసితివితుదకీగతి దనరుటయ్యె.

ఉ. అక్కటనమ్మినాఁడవుదురాత్ముని నాదిలుశాహఁబుత్రుఁడం
చెక్కుడుఁ బ్రేమదానిఫలమీగతి నిన్విడనీకఁ బ్రాప్తమై
చక్కడఁ చెన్ద్వదీయఘనసాహస బుద్ధికిభారతీయులే
దిక్కును లేకఁగూలెడువిధిన్ విధివ్రాయుటమూఁడు…క్తులన్.

రామ—ఓయీ యింక మనమీ దక్షిణదేశమున్విడిచి యుదఙ్ముఖము బట్టవలసినదేనా?

సోమ—ఓరీ? నీయుదఙ్ముఖము పాడుగాను. అరుగో యవనులు మనరామరాజు శిరముంగొని జయజయ ధ్వానములహిందువులు చెల్లాచెదరై పారనీనై పేగుదెంచుచున్నారు—వారిగుడారముల కేగుటకిది మార్గమేమో.

రామ—ప్రాణములుండిన బలుసుకూరమైనం దినవచ్చును. పదపద (నిష్క్రమించును.)

(యవనులుబల్లెమున రామరాజు శిరముఁగ్రుచ్చుకొనిప్రవేశము.)

యవ—జేయ్. ఆదిల్షాహా మహారాజుకీ జేయ్. కుతుబ్షాహా మహారాజుకీ జేయ్. బరీద్షాహా మహారాజుకీ జేయ్. నిజాంశాహా మహారాజుకీ జెయ్.

(అంతటనశ్వారున నవాబులును సలకముతిమ్మయ్యయుఁబ్రవేశము.)

తిమ్మ—నవాబులారా! ఇక్కడికి హిందూసైన్యముఁ బూర్తిగ నోడింపఁబడినది. దురాత్ముఁడును మనకాజన్మద్వేషియునగు రామరాజు వధింపఁబడినాఁడు. జయము మనకబ్బినది.

ఆది—(కనుసైఁగఁ జేయును.)

నిజాం—ఎందరుయవనవీరులు ప్రాణముఁగోలుపోయిరి. యెందరుమహాశూరులు బ్రతుకరానంత బాధననుభవింపుచుండిరి. ఏనుగులు గుఱ్ఱములు, పదాతులు, ఆయుధములు, నల్లమందు, ద్రవ్యము, వేయేల తిమ్మయ్యగారూ! విజయనగరమందలి ద్రవ్యాగారములేగాక, పశుధాన్యాదికమంతయు విక్రయించినను మాకర్థపాలైన లాభము లేదు. పాడుయుద్ధము లేకుండినను మేలు. నీమాయమాటలనంతయుఁ గోలుపోతిమి.

తిమ్మ—(తనలో) అయ్యో? వీరిట్లు నుడువుచున్నారేమి? తుదకాయాప్రసంగముల నన్నుఁ బకీరునొనరింపరుకదా? (ప్ర) మహారాజులా

రా! ద్రవ్యము నష్టపడినమాట నిజమే. కాని, మనప్రక్కలో బల్లెము పాడైనదికదా! స్వేచ్ఛగా జీవింపవచ్చును. దక్షిణదేశమంతయు మనకులొంగి వర్తించునుకదా? ఆదిల్‌శాహా మహారాజా! నామాట.

ఆది—(సైగఁజేయును.)

కుతు—నీమాటయేమి? పాపాత్ముఁడవగు కాఫరువు. నీకొక మాటకలదా? నీమొగముఁ జూడరాదు. నమ్మిన హిందూ ప్రభువుల నాశనముచేసిన దౌర్భాగ్యుఁడవు.

నిజాం—అబ్బో! వీనికిఁక జనువీయరాదు. స్వతంత్రమిచ్చిన కుతంత్రములఁ బన్ను ప్రజ్ఞావంతుఁడు; వారినట్లుచేసె యవనులమును మతేతరులనుగు మననేమి చేయఁగలడో.

బరీ—ఆలోచనమెందుకు వీనిశిరము నేన్గుచేద్రొక్కింపుఁడు.

తిమ్మ—అయ్యో! అయ్యో! మీకింత సహాయముఁజేసిన నాకీగతియా?

బరీ—అరే! నీసహాయమెందుకోయ్. ఎవఁడురా!

సేవ—జీ మహారాజ్.

బరీ—వీనింగొనిపోయి మనయేన్గుచేఁ ద్రొక్కింపుఁడు.

సేవ—చిత్తం. ఆరేభోమ్మన్. ఆవ్—(చేయిపట్టుకొనును.)

తిమ్మ—హా. నాకీదురవస్థ రాతగినదే.

ఉ. పావనుఁ దండ్రిలేని పసిపాపనిఁ జంపితి పట్టమెల్లన న
ప్పావకు కీలగాల్చితిని పాపులుపీరికినైకమత్యమున్
యీవిధిఁ గూర్చి హిందువులనెల్లహరించితి నాకుదగ్గశి
క్షావిధినిన్ విధించిరి ప్రశస్తము వీరిమనోప్రభావముల్

నాకిదితగును. ముమ్మాటికితగును. సేవకా! నడువుము. ఆదిల్శాహాసార్వభౌమా! నేనరుగుచున్నాఁడను.

ఆది—ఊ.

(సలకముతిమ్మయ్యఘాతుకునితోనిష్క్రమించును)

ఆది—యింకనిశేషము వదలించుకొంటిమి. విజయనగరమున కీనాఁడే ప్రయాణము. మనమటకరిగి అందుఁగలధనకనకవస్తువాహనములెల్లను హరించి దానందొరకునవియెల్ల మీయిష్టమని మన సైనికుల కనుజ్ఞనొసంగి పురము సర్వశూన్యమొనర్చి మరి మనమననిజరాజ్యముల కరుగుదము. యెవరిమార్గముల వారలమె గైకొందము.

బరీ—మంచిది.

(నిష్క్రమింతురు.)

(పెనుగొండలో రాజభవనము. తిరుమలాద్రియు, సదాశివరాయఁడు)

తిరు—హాహా! రణమునుండి యెట్లో ప్రాణములఁదక్కించుకొని యంతఃపురకాంతలతో ఐనుపందలయేబది యేనుంగులపై రత్నమణి సంచయముఁ గైకొని యీపెనుగొండ కటుచేరి ప్రాణముల నరుగుదెంచితిమికదా? కళావిహీనమై యరాజకమై రోదనధ్వానభీషణమై ప్రజానిర్వేదసంకులమై యవనధాటీఘాట సంకుచితమై గిడ్వాడి పాడ్వాడి విజయనగర మెంతటి విపదంబుధి మునిఁగి యున్నదియోకదా? హాహా! మహోన్నతస్థితి ననుభవించిన యీనగరపు దుస్థితినిదలంచిన గుండెలు వ్రీలుచున్నయవి.

సదా—ఇదియంతయు మీయన్నగారి మహాత్మ్యమే కాని వేఱొండు కాదు—విద్యారణ్యమహామునీంద్రనిర్మాణ కౌశల విశాలంబై సాళువవంశాగత ప్రభాకరసముదాయ విధాయప్రభాభాసితంబై యనంతర రామరాజేంద్ర మహాభుజస్కంధస్థితమహాదైశ్వర్య ధురంధరమై—సకలజనసౌఖ్య సంధాయకమై సర్వరాష్ట్రనాయకమణియై బొల్పారు విజయనగర మంతర్ధానమయ్యె.

C. P. BROWN MEMORIAL
LIBRARY, CUDDAPAH.
690

సేవ—(ప్రవేశించి) మహారాజులారా ! వందనములు.

సదా—ఓయీ యానను లెత్తివచ్చుచున్నారా యేమి ? కర్తవ్యము కర్తవ్యము.

సేవ—రాజేంద్రా ! అట్టియుపద్రవ మేదియు లేదు. విజయనగర సామ్రాజ్యధ్వంస మీపాదునోట చెప్ప నేతెంచితిని ఆవిధి యుద్ధానంతరము రెండవరోజు బోయకులు యానాదులు మొదలగు నసాధ్యులు పురముప్రవేశించి యారుమారులు దోచుకొనిరి. మూడవరోజు యవనులు పురంబుప్రవేశించి చిక్కినదక్కిన ప్రజలవధించి సర్వస్వమునుహరించి కాల్చి కూల్చి పడగొట్టి చెడగొట్టి. రూపుమాపి మహాస్మశానముగ మార్చివైచిరి; ఇదినివేదింప నేతెంచితి.

తిరు—సరియె యిదిట్లగునని యే యూహించితిమిమామా ! విజయనగరధ్వంసమునకై విచారించినలాభము లేదు. రేపు సుముహూర్తమున నీపెనుగొండరాజ్యపట్టాభిషిక్తుండవుకమ్ము. అనంతరము భగవత్కృపవలనం బ్రాప్తముండిన విజయనగర మెప్పటి విజయనగరముగం జేయవచ్చును—కావున గతము గతము. మామా ! ఊరక యాలోచించెదవు; నీకోర్కెయెట్లు ?

సదా—నాయనా! నాకోర్కెలన్నియు విజయనగర వినాశనముతోనే తీరినవి. ఐన నిట్లగుంగాక.

భరతవాక్యము.

ఉ. పాపులనమ్మి మోసముల పాలయిపోవక నుద్రిగాక స
ద్భూపులు భారతీయుల విభూతి యొసంగెడుఁగాక సర్వవి
ద్యాపటిమంబుచేతఁ గవితల్ రచియింతురు కాక సత్కవుల్
బ్రాపగుధర్మమార్గ పరిపాలకు లౌదురుగాక భూవిభుల్.

సమాప్తము.

బిల్వమంగళీయను

చింతామణి నాటకము

గ్రంథకర్త

(చక్రావధానుల మాణిక్యశర్మగారు.)

శ్రీహరియొక్క విటకాడగు కామశాస్త్రి బిల్వమంగళుని వంచించి చింతామణి యింటికితీసుకునివెళ్లుట. చింతామణి సౌందర్యము జూచి బిల్వమంగళుడు మోహించుట వేశ్యామోహమున జిక్కి బిల్వమంగళుడు భార్యనునిరాకరించుట భార్యయగు శాంతాదేవి విచారము. తండ్రియగు వాసుదేవమూర్తి కుమారునియందు బెంగచే మరణించుట శాంతాదేవి విచారముతో యేటిలోబడుట. చింతామణికలలో శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్కరించుట చింతామణి మేలుగాంచి శ్రీకృష్ణుని వెదకుట. జారవృత్తినిగురించి పశ్చాత్తాపబడుట బిల్వమంగళునకు నీతినుపదేశించుట బిల్వమంగళుడు యోగివేషము ధరించి శ్రీకృష్ణ సందర్శనార్థమై బయలుదేరుట. ఒకమహాపతివ్రతపై బిల్వమంగళుడు మోహమున జిక్కి చింతామణియని భ్రమించి పైఁబడబోవుట ఆమహాపతివ్రిత ఇంటికి తీసుకునివెళ్లి అనేకమైననీతుల జెప్పి మనస్సుతిప్పుట ఈపాడునేత్రము లెందుకని బిల్వమంగళుడు కన్నులుపొడుచుకొనుట శ్రీకృష్ణుఁడు బిల్వమంగళయోగిని యింకను పరీక్షింపదలచి మాయజబ్బును గల్పించుకొని నారదునితో భక్తులయొక్క గుండెకాయను తీసుకురమ్మనుమని జెప్పుట భక్తులు గుండెకాయ తీసుకువచ్చిన యెడల నారోగము నివారణమగునని జెప్పుట నారదుఁడు భక్తులు గుండెకాయలను గురించి విచారించుట బిల్వమంగళుడు నాగుండెకాయను యిద్చెదనని రెండుకత్తులతో చీల్చి తనగుండెకాయను శ్రీకృష్ణునకివ్వమని నారదునితో చెప్పుట శ్రీకృష్ణుడు ప్రత్యక్షమయి యెప్పటియట్లు బిల్వమంగళుని కడుపుయందుపెట్టుట నారదుని గర్వభంగము, బిల్వమంగళునకు చింతామణి తనసాన్నిధ్యముకు తీసుకొనుట చక్కని సాంగ్సు గలవు. కొలదిప్రతులుమాత్రమే గలవు. వెల 1-0-0.

C. P. BROW[N]
MEMORIAL LI[BRARY]
Acc. No
Date

వేశ్యాహితబోధిని

వెల 1-0-0

ఇందు వేశ్యలయొక్క మాయోపాయములున్ను విటుల... కు పరితాపములున్ను విటులను సానులెట్లు మోసము చేయుచున్న దిన్ని సానులెట్లు విటులనుదగా చేయుచున్నదిన్ని వేశ్యలకు మేడకట్టించి దివాలాతీయుటయు అనేక చిత్ర విచిత్రములైన పాట్లు గలవు మాడవకూర్పు.

సంగీత విష్ణులీల.

ఇది శ్రీహరి యవతారములు యంతయు నాటకముగా వ్రాయబడినది ఇందు మత్స్యావతారము, కూర్మావతారము, వరాహావతారము, నరసింహావతారము, వామనావతారము, పరశురామావతారము, రామావతారము, కృష్ణావతారము, బుద్ధావతారము, కల్కిదవతారముల నాటకరాజము యే యే యవతారములందు యే యే పనులుచేసినది వివరముగ వ్రాయబడినది. యీపుస్తకము అచ్చువేయుచుండగనే అనేక ఆర్డర్లు వచ్చియున్నవి. నేడే కార్డు వ్రాయుడు వెల 0

శ్రీ సంపూర్ణ రామాయణము.

(గ్రంథకర్త కొడాలి సత్యనారాయణరావుగారు.)

శ్రీ రామాయణ కథయంతయు నొక్కరేయి ప్రదర్శించుట వీలుగనుండునట్లు చదువరుల కానందముగలుగ జేయునట్లు చక్కని పద్యములతో సొగసైనకీర్తనతో గ్లేజుపేపరుమీద పెద్దసైజు ముద్రితబడి విరాజిల్లుచున్న నాటకరాజము ప్రథమకూర్పు కొలదిప్రతులు మాత్రమే గలవు. త్వరపడి నేడే కార్డువ్రాయుడు ఆలస్యము చేసిన ప్రతులు దొరకనేరవు. వెల 1-4-0 మాత్రమే.

వలయువారు:—కురుకూరి సుబ్బారావు, బుక్కు సెల్లరు,
భీమడోలు, కృష్ణాజిల్లా.

END OF
TITLE